

PAPER DETAILS

TITLE: KIBRIS'TA TÜRK VE RUM HALKLARININ 1960-1983 YILLARI ARASINDA EKONOMİK YAPISI VE ÖZELLİKLERİ

AUTHORS: Soyalp TAMÇELİK

PAGES: 38-73

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/287232>

KIBRIS'TA TÜRK VE RUM HALKLARININ 1960-1983 YILLARI ARASINDA EKONOMİK YAPISI VE ÖZELLİKLERİ*

Soyalp TAMÇELİK**

Öz:

Bu araştırmada, Kıbrıs'ta Türk ve Rum halklarının 1960-1983 yılları arasındaki ekonomik yapısına ve özelliklerine bakılmıştır. Buradan hareketle araştırmanın temel amacı, Kıbrıs'ta taraflar arasında cereyan eden görüşmelerde federal devletin ekonomik yapısında yer alması gereken kriterlerin ne olması gerektiği gösterilmiştir.

Kıbrıslı Türklerin tarım ve kamu görevine dayalı geleneksel yaşam biçimine karşın, Kıbrıslı Rumlar, sanayi ve hizmet sektörü temelinde ve modern kapitalist bir ekonomik modelde yapılanmışlardır. Ancak Kıbrıslı Türkler, ticarî burjuvazinin egemenliğinde, geniş fakat küçük bir burjuva topluluğu hâlinde ve küçük mülk sahipliğine dayalı yeni bir ekonomik ünite de geliştirmişlerdir.

Buna karşın Kıbrıslı Rumlar, modern kapitalist bir toplum hâline gelmeyi başarmışlardır. Hatta Türk Barış Harekâtı, Kıbrıs Rum toplumunun bütün şikâyet ve tepkilerine karşın, 1974 öncesinde 2.000 dolar civarında olan millî gelirini, şimdilerde 15.000 dolara kadar çıkmasına da etki yapmıştır.

Bu gerçekten hareketle araştırma, üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Türk ve Rum toplumlarının 1960'dan 1983'e kadarki dönemde İngiliz Sömürge, Kıbrıs Cumhuriyeti ve 1974 Barış Harekâtı sonrasında ortaya çıkan unsurlar incelenmiştir. İkinci bölümde Kıbrıslı Türklerin ekonomik durumu ve özellikleri değerlendirilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise Kıbrıslı Rumların ekonomik durumu ve uyguladıkları ambargonun ekonomik ve siyasal gerekçeleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Gali Plânı, Annan Plânı, Federasyon, Ekonomi.

The Economic Structure of the Turkish and Greek Communities in Cyprus during 1960-1983 and its Properties

Abstract:

In this research, the economic structure of the Turkish and Greek communities in Cyprus during 1960-1983 and its properties have been observed. Based on this, as the main purpose of this research, which criteria must exist in the

* 1983'ten sonraki dönem, ayrı bir çalışma konusu olarak değerlendirilecektir.

** Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, soyalp@hotmail.com

economic structure of the federal state during the talks taking place between the two parties in Cyprus have been expressed.

In comparison to the Cypriot Turks' traditional lifestyle which is based on agriculture and civil service, the Cypriot Greeks have been organized on a foundation of the industry and service sector and upon a modern capitalist economic model. However, the Cypriot Turks, under the domination of a commercial bourgeoisie, have formed a new economic unit as a wide but small bourgeoisie group and based on a small proprietorship.

On the opposite, the Cypriot Greeks have succeeded in becoming a modern capitalist community. In fact, the Turkish Peace Movement, despite all complaints and reactions of the Cypriot Greek community, has also caused their national income, which was approximately 2.000 dollars before 1974, to increase to 15.000 dollars at the moment.

Based on this fact, this research consists of three main sections. In the first section, the Turkish and Greek communities during the period from 1960 to 1983 have been observed in regards to the facts emerging after British Colonialism, the Republic of Cyprus and the 1974 Peace Movement. In the second section, the economic situation of the Cypriot Turks and its properties have been assessed. In the third and final section, the economic situation of the Cypriot Greeks and the economic and political facts of the embargo they placed have been addressed.

Keywords: Cyprus, Ghali Plan, Annan Plan, Federation, Economics.

GİRİŞ

Günümüzdeki girift bir nitelik taşıyan modern ekonomik ve teknik hayat biçimi, tüm devletleri birbirine bağımlı kıldığı açıktır. Özellikle bu durum, devletleri ekonomik olarak birbirine yaklaştırdığı da söylenebilir.

Gerçek şu ki devletler, ekonomik bakımdan değişen ölçülerde birbirlerine bağımlıdırlar. Çok gelişmiş bazı devletler, kendi toplumlarını besleyebilmek için dışarıdan besin maddesi satın almak, buna karşılık endüstri ürünleri satmak zorundadırlar. Bu yönü ile bir devletin dışa bağılılığı, ülkesinde üretmediği gereksinim maddeleri ile doğru orantılıdır. Böyle olunca, gereksinme maddelerine sahip olan devletler, bunu kolaylıkla siyasal etkiye dönüştürebilirler (Gönlübol, 1993:145). Ne var ki etkileme biçimi, sadece gelişmiş devletler için söz konusu değildir. Sahip oldukları stratejik önemdeki hammaddelerle, gelişmekte olan devletler de gelişmiş devletlere etki yapabilmektedirler. Çünkü ekonomik kaynaklar, siyasal etki için seferber edilebilecek imkânların en başında gelen unsurlarıdır.

Bu araştırmada, Kıbrıs'ta iktisadî ve ticarî imkânların toplumlararası ilişkilerde siyasal etki olarak kullanılmaları durumu ile ilgilenilecektir. Bu nedenle siyasal amaçlı ekonomik ilişkiler ve tarihi üzerinde durulacaktır. Gerçi

Kıbrıs'ta ticaretin, devlet ya da özel müteşebbis eliyle yapılmasında hiçbir farklılık yoktur. Zira her iki hâlde de ticaretin siyasal amaçlarla kullanılması imkân dahilindedir.

Aslında ekonomik imkânların dış politika aracı olarak kullanılması çeşitli özellikler göstermektedir. Bunlardan birincisi ekonomik imkânların, diplomatik etki aracı olarak uygulamaya çalışılmıştır.

Ekonomik yöntemlerin bir başka özelliği de halkların kolayca tepki vermesidir. Aslında bireyler arasındaki ilişkilerde olduğu gibi devletler arasındaki ilişkilerde de ekonomik imkânların bir tehdit, hatta ödüllendirme aracı olarak kullanılması mümkündür. Bundan dolayıdır ki devletlerin herhangi bir koşula bağlı olarak verilen ekonomik yardımları kabul etmemeleri bundandır. Bundan hareketle ekonominin dış politika aracı olarak kullanılmasının belli başlıca sebepleri vardır: Her şeyden önce bir devleti veya toplumu, ekonomik bakımdan ödüllendirmek veya cezalandırmak; ekonomik bağımlılık ilişkileri kurup, etki alanları yaratmak ve ilgili devleti veya toplumu, ekonomik potansiyelden yoksun bırakmaya çalışmaktır (Gönlübol, 1993:146).

Günümüzde ekonominin dış politika aracı olarak kullanılması, en çok ödüllendirmek veya cezalandırmak şeklinde görülmektedir. Fakat ekonominin ödüllendirme veya cezalandırma aracı olarak kullanılması, en az iki koşulun yerine getirilmesiyle mümkündür. Buna göre hedefteki devletin veya toplumun, ödülün veya cezanın kendisi için gerçekten önemli sonuçlar doğurabileceğini algılamasıdır. İkincisi ise hedef devletin veya toplumun, kendi malını kolaylıkla satabileceği veya gereksinmesini duyduğu malı kolaylıkla alabileceği seçenekli pazarlara sahip bulunup bulunmamasıdır (Gönlübol, 1993:146).

Esasında ekonomik tedbirlere hedef olan devletlerin veya toplumların cezalandırılması, mallarının diğer devletler tarafından satın alınmasını kontrol etmek veya önlemek için uygulanan yöntemlerle ilgilidir. Bunlar arasında gümrük tarifeleri, kotalar, boykotlar, ambargolar ve nihayet ticarî ilişkilerin kesilmesi de bulunmaktadır. Ödüllendirme ise borç verme, kredi açma ve bazı döviz oyunları gibi yöntemlerle yapılmaktadır. Bu tedbirlere hedef olan devletler veya toplumlar, bunları uygulayan devlete bağımlılığı var ise bu tedbirlerden beklenen etkiyi görmeleri kolay olacaktır (Tamçelik, 2008:876). Ancak bu yöntemin hangisinin, ne zaman ve hangi şartta uygulanacağı belirlenmesi gerekmektedir.

Ekonomik imkânların ödüllendirme ve cezalandırma aracı olarak kullanılması dışında, bazı devletlerin veya toplumların, diğerlerine ekonomik alanda nüfuz ederek, kendileri için “*ekonomik etki alanları*” (Gönlübol,

1993:147) oluşturmaya çalıştıkları görülmüştür. Nazi Almanyası 1930'lardan sonra bu taktiği Balkan devletlerine karşı başarı ile uyguladığı bilinmektedir.

Bundan hareketle denebilir ki, bir devletin millî kuvveti ve bu kuvvetin dayandığı ekonomik güç, esas itibarıyla bu devletin sahip olduğu tabîî kaynaklarla doğru orantılıdır (Padelford-Lincoln, 1962:67; Bilge, 1966:298). Zira bir devletin veya toplumun ekonomik yapısını ve uluslararası ticarî mübadelede oynayacağı rolü, büyük ölçüde sahip olduğu doğal kaynaklar belirlemektedir. Doğal kaynaklara yeteri miktarda sahip olmayan bir devlet veya toplum, tıpkı Kıbrıs'ta olduğu gibi halkı için yüksek bir hayat seviyesine ulaşması ve uluslararası politikada etkili bir rol oynaması beklenemez. Çünkü adalardaki ekonomik yapı, "*kapalı kaptaki biyolojiler*" (Braudel, 1989:90) gibidirler.

Braudel'in bir diğer tespitine göre hiçbir ada, insanî ilginçliklerinin dışında, kaynakları itibarıyla bolluk içinde yaşamazlar. Bu yüzden adalıların hiçbirisi, bir sonraki günle ilgili yaşantıları, garanti altında değildir. Bir başka deyişle sadece kendi kaynaklarıyla, hayatlarının sürdürmesi beklenemez. Sicilya gibi birkaç istisna dışında, bu adaların hemen hepsi açtırlar. Örneğin Korfu, Girit ve Kıbrıs, XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sürekli olarak açlık tehdidi altındadırlar (Braudel, 1989:90). Fakat günümüzdeki durum biraz daha farklıdır. Özellikle ekonomik gelişmeler, siyasal gelişmelerden ayrı düşünölemeyeceğinden toplumların yaşantısı topyekûn olarak değerlendirmek gerekecektir.

Bu araştırmada uygulanan yöntem konusuna gelince, konu esas itibarıyla süreç analizine dair bir yöntem uygulanmıştır. Dolayısıyla geleneksel hadise naklinin yerine, daha çok analitik tarih ikame edilmeye çalışılmıştır. Bu yöntemle, Kıbrıs'taki halkların ekonomik yaşantıları, maddeye karşı tutumları, sosyal boyutta ekonominin yeri ve çözüm parametrelerinin kriterleri ele alınmıştır.

I) TÜRK VE RUM HALKLARININ EKONOMİK YAŞAMI (1960-1983)

Kıbrıs'ta yaşayan toplumların ekonomik tarihi önem taşısa da maalesef yeterince ilgili görmemiştir. Bu ilgisizlik belki de bu alanda yetişen kişilerin yetersiz olması veya gerekli kaynak diline sahip olmamasından kaynaklanmaktadır. Ancak şüphe yok ki bunlara sahip olunsu bile meşakkatli bir uğraş olduğundan bu yola pek başvurulmadığı görölmüştür.

Aslında Kıbrıs'a mahsus ekonomik tarih analizi, yaşanan tarihî olaylara ekonomik teorilerin uygulanması, tarihî ve istatistiksel yöntemlerin bir

kombinasyon¹ içinde kullanılarak ele alınmasını gerektirmektedir. Ne var ki bu konu, beraberinde sosyal tarihin örtüşen bazı alanlarını da içermektedir. İşte bu andan itibaren Kıbrıs'taki iktisadî tarihin kantitatif incelenmesine başlanabilecektir. Zira Kıbrıs'ta tüketim analizi, paranın tarihi, maddeyle ilişkisi ve kurguladığı sosyal etkileşim ağını göstermek için yapılacak araştırmalarda dikkatli olunması gerekecektir.

Her şeyden önce Kıbrıs'ta halkların ekonomik ve kurumsal değişimlerini açıklayabilmek için ekonomik teori ve kantitatif yöntemler uygulayarak incelemek gerektiğinden üç tip sınıflandırma yapmak lazımdır. Buna göre İngiliz dönemi, Kıbrıs Cumhuriyeti dönemi ve 1974 Barış Harekâtı sonrası dönem olarak değerlendirmek yerindedir.

A) İngiliz Sömürge Dönemi

Adanın İngiliz yönetimine geçmesinden sonra yeni yönetim, ekonomik yapıda radikal değişikliklere neden olacak birtakım önlemler almaya girişmiştir.² Bunlar arasında Mağusa, Larnaka, Limasol ve Girne limanlarının yükleme potansiyelinin artırılması ve Lefkoşa ile diğer büyük kentler arasındaki yolların taşımacılığa elverişli hâle getirilmesi sayılabilir (Jenness, 1962:135-141). Ayrıca bu dönemde Kıbrıs'ta en önemli ihraç ürünü olan *üzümün* (Jenness, 1962:137) yetiştirildiği Trodos dağının güney bölgelerini Limasol limanına bağlayan yollar tamir edilmiş ve yenileri için de inşaya başlanmıştır. Özellikle bu dönemde tren yollarının yapılması bu amaca hizmet için inşa edilmiştir (Radford, 2003:430).

Osmanlı döneminin aksine, İngiliz döneminde Kıbrıs'ın dış ticaret ilişkileri canlanmış, İngiltere, adanın tarım ürünlerinin başlıca pazarı durumuna gelmiştir (Vural, 1996:51). Tarımsal üretimde yeni tekniklerin uygulanması, dış pazar imkânlarının artması ve ulaşımın kolaylaşması, ticaret için daha geniş imkânlar oluşturmuştur (Stross, 1945:482). Osmanlı döneminde sınırlı dış ticaret imkânlarını elinde tutan Hristiyan nüfus, yeni döneme hızla ayak uydurarak, ekonomik ilişkilerde Müslümanlara göre daha üstün bir konuma gelmiştir (Saraçoğlu, 1977:62-64). Bunun en çarpıcı göstergesi, Müslüman toplum liderlerinin, İngiliz yönetiminin ilk on yılından başlamak üzere Müslüman toplumun geri kalmışlığından, aradaki derin ekonomik uçuruma binaen şikâyet etmesinden ve çözüm yolları arayışına³ girmesinden anlaşılmaktadır.

Hristiyanların ticarî faaliyetlerinden kaynaklanan üstünlükleri, sömürge yönetimi döneminde de etkisini sürekli olarak artırmıştır. Böylece ekonomik zenginlik, belirgin bir şekilde Hristiyan kimliğiyle özdeşleşir hale gelmiştir (Vural, 1996:51).

Birinci Dünya Savaşı sonra Kıbrıs'ın İngiliz sömürmesine dönüşmesi, yavaş yavaş ekonomik yapılanmada da İngiliz tesirleri görülmeye başlanmasına neden olmuştur. Özellikle İngiliz yönetiminin etkisi ile kapitalist ilişkiler Kıbrıs'a damgasını vurmuştur. Buna göre sömürge zihniyetinin bir gereği olarak Kıbrıs İngiltere'ye bağımlı hale gelmiştir. Ancak Kıbrıs zaman içinde kendine mahsus bir şekilde yapılanmış ve Kıbrıs Lirası ile desteklenen kendine özgün bir ekonomi ve para hakimiyeti tesis edilmiştir (Varoluş Yolumuz, 2001:12). 1929 dünya ekonomik bunalımı ve bunu takip eden İkinci Dünya Savaşı yıllarında, ada halkı büyük bir ekonomik sıkıntı, yokluk ve fakirlik çekmiştir (Tamçelik, 2012:216). Fakat İkinci Dünya Savaşı sonrasında ve özellikle 1950'lerden itibaren ekonomide ve halkın sosyal ve ekonomik refahında ciddi gelişmeler yaşanmaya başlamıştır (Tamçelik, 2008:879).

Kıbrıs Türk toplumununsa daha ziyade devlette iş bulmaya dönük ilgisi ve tarım sektörüne olan bağımlılığı, onun sermaye ve kapital birikiminde geri kalmasını sağlarken, Kıbrıs Rum toplumu modern kapitalist ilişkilerde daha çağdaş argümanlar kullanarak ticaret, sanayi ve diğer alanlarda gelişim göstermiştir.⁴

B) Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasında gözetilen rasyonel yapılanma, dengeli, istikrarlı ve kalkınmaya elverişli bir ekonomik yapının temellerinin atılmasını sağlamıştır. Bu türden bir gelişme, Kıbrıs Türk toplumuna olumlu etki yapmış ve toplum, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile ekonomik ve sosyal olarak olumlu etkilenme sürecine girmiştir.

İngiliz sömürge döneminden devralınan ve istikrarı ciddiyetle sürdürülen Kıbrıs Lirası, İngiliz Sterlini'ne bire bir endeksli ve İngiliz Merkez Bankası'nın garantisine dayalı, makul mevduat (%7) ve kredi faizi (%9) düzeyleri ile yatırım, üretim ve ekonomik kalkınmayı gözetten bir parasal yapılanmanın temelini oluşturmuştur (Varoluş Yolumuz, 2001:12). Ada yüzeyine dağılmış, nispeten daha fakir ve sosyal gelişmişlik düzeyi geri olan Kıbrıslı Türkler, 1960-63 döneminde, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'ndaki avantajlı pozisyonları ile bir miktar gelişme göstermekle beraber yine de Kıbrıslı Rumlara göre genelde daha düşük ekonomik düzeyde kalmışlardır.

Özellikle 1963 olayları ile Kıbrıslı Türkler ciddi bir yıkım ile karşı karşıya kalmışlardır. Köylerinden göç etmek zorunda kalan, evini, işyerini, tarlasını, bağını-bahçesini terk eden Kıbrıslı Türkler, adanın belirli bölgelerinde toplanmışlardır (Tamçelik, 2012:217-222). 11 yıl adanın dar bölgelerine sıkışmış olan ve hayatta kalma mücadelesi veren Kıbrıslı Türkler, doğal olarak bu dönemde ciddi ekonomik varlık ve gelişme gösterememişlerdir. Zaten

Makarios'un, Kıbrıslı Türklerin kapalı bölgelerde kalmasında ve buralara ekonomik ambargo uygulamasında ısrar etmesi, Türk toplumunu göçe zorlayarak yavaş yavaş eriyeceğine inanmasından kaynaklanmaktadır (Heraclides, 2002:263). Kıbrıslı Rumlar ise Kıbrıs Cumhuriyeti'nin avantajlarını, daha o yıllardan kullanma becerisini göstermiş ve büyük bir ekonomik kalkınma trendi yakalamışlardır. 1963'te Kıbrıslı Türklere göre yüksek olan ekonomik gelişmişlik düzeylerini, 11 yılda daha da yükselterek Türklerle arasındaki farkı artırmışlardır. Böylece Rum burjuvazisi, ekonomiyi kontrol altına alarak, adanın siyasî kontrolünü de kendi uhdesinde toplamaya çalışmıştır (Rossidou-Iasonos, 1991:2; Deliceirmek, 1997:24). Bir başka deyişle Rum burjuvazisi, Kıbrıslı Türkler üzerinde ekonomik üstünlüklerini “*ezici bir güç*” (Rossidou-Iasonos, 1991:1; Deliceirmek, 1997:23) olarak kullanmıştır.

Aslında Makarios tarafından uygulanan bu taktik, ‘*psikolojik harbin*’, ekonomik yansımından başka bir şey değildir (Tamçelik, 2008:880). Özellikle Türkler üzerinde uygulanan ambargonun beklendik sonuçları arasında işsizliğin artması, toplumsal direncin bozulması, sosyal dinamiklerin zedelenmesi ve bunun yıkıcı tesirlerinin ileriki yıllarda görülmesi sayılabilir (Rossidou-Iasonos, 1991:3). Böylece işsizlik, toplumsal moral ve direnci yıpratarak, Kıbrıslı Türklerde ekonomik çöküntüye ve moral değerlerde psikolojik tepkimelere neden olacağı düşünülmüştür. Bu maksat hâsıl olduktan sonra Kıbrıslı Türklerin aleyhine baskı unsuru olarak kullanılacağı ve böylece Makarios'un arzu ettiği siyasal çözüme ulaşılacağı tasarlanmıştır (Denktaş, 1998:352). Nitekim bu süre zarfında Kıbrıs Türk toplumunun ekonomik kayıpları oldukça büyük olmuştur. Örneğin tarım ve endüstri kolunda çalışanlar, işlerini tamamen kaybetmiş ve mevcut hükümetten maaş alan 4.000⁵ kişinin maaşları kesilmiştir. Hâlbuki Kıbrıs'taki toplumların yaşaması, “*iktisadî şartların elverişli*” (İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları, 1993:285) olmasına bağlıdır. Bu görüş, 12 Şubat 1959 tarihinde Londra'da yapılan Averoff-Zorlu görüşmesiyle ilgili tutanaklarda da vardır. Bu yüzden “*müsaadeye mazhar ülke*”⁶ formülü hayata geçirilmesi teklif edilmiştir.

Özellikle Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temel yapısı ile ilgili Anayasa'nın 23. maddesinde “*Kıbrıs Cumhuriyeti, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'ye, niteliği ne olursa olsun, her türlü anlaşmalar için en ziyade müsaadeye mazhar ülke koşulumu tanıyacaktır*”⁷ şeklinde ifade edilmiştir. Buradaki esas amaç, Kıbrıs'ın, üç garantör ülke dışındaki ülkelerle ikili anlaşmaların daha elverişli şekilde yapmasını sağlamak ve Türkiye ile Yunanistan'ın, Kıbrıs üzerinde diğerinden daha elverişli bir ekonomik duruma ulaşmasını önlemektir. Böylece Yunanistan'ın bu şekilde *ekonomik Enosis*'i ve Türkiye'nin de *ekonomik*

taksimi engellenmiş olacaktır (Tamçelik, 2008:881). Fakat daha sonraki gelişmeler, bu durumun tam tersini ortaya koymuştur.

1968 yılına kadar yaşanan bu süreçte Kıbrıslı Türkler üretimden kopmuşlar ve dışarıdan gelen ekonomik yardımlarla yaşayan kapalı bir ekonomi haline gelmişlerdir (Tamçelik, 2012:218). 1958 yılından itibaren Türk sermayesini geliştirmek için uygulanan “*Türk’ten Türk’e kampanyası*” (Talat, 1997:10), söz konusu dönemde Rum sermayesinin baskıcı yöntemine maruz kalmasına rağmen sermaye, yatırıma dönüşmemiştir. 1968 yılında Türk ve Rum bölgeleri arasındaki barikatların kaldırılması ile Türkler bir yandan kendi *işyerlerindeki* üretimlerini artırırken, diğer yandan da Rum işverenlerin yanında üretime *emek gücü* ile katılmaya başlamışlardır (Tamçelik, 2008:881). Bu dönemde, ekonomik hayatta bir gelişme gözlenmesine rağmen, Kıbrıslı Türklerin can güvenliği ile ilgili endişeleri ortadan kalkmadığı için satıhta bir gelişme olduğu söylenebilir.

C) 1974 Barış Harekâtı Sonrası Dönem

1974 Yunan Cuntası’nın darbesi ve bunu takip eden Türkiye’nin askerî müdahalesi ile adanın kuzeyinde toplanan Kıbrıslı Türkler, hem Kıbrıs sorununun çözümü, hem de ekonomik gelişme için önemli bir fırsat yakalamıştır. Çünkü Türk Silahlı Kuvvetleri, Barış Harekâtı’yla Kıbrıs Türk halkı için “*yeterli ekonomik sahayı*” (Alasya, 1983:2065) temin etmişlerdir. 1963-1974 yılları arasında, üretim sürecinin büyük bir kısmının dışında kalarak, ekonomik olarak kötü bir durumda olan Kıbrıslı Türkler, 1974 sonrasında ilk kez sınırları belli bir toprak parçası üzerinde toplu olarak yaşamaya başlamışlardır. O güne kadar dünyaya kapalı bir biçimde yaşayan Kıbrıslı Türkler, ele geçirilen üç liman ve iki havaalanı sayesinde (Tamçelik, 2008:882), Türkiye üzerinden de olsa dünya ile temas kurma imkânını ele etmişlerdir (Beratlı, 1991:80). Böylece 1974 öncesi 11 yıllık baskı ve yokluğun gerilettiği Kıbrıslı Türkler, yeni koşullarda ekonomik kalkınmayı gerçekleştirerek, adada eşit toplum statüsünün, maddî yönünü tamamlama misyonunu yerine getirme fırsatını elde etmişlerdir.

Özellikle 1977 ve 1979 Doruk Antlaşmaları ile çözümün iki bölgeyi federasyon temelinde olacağı ortaya çıkmıştır. Aslında bu gelişme, Kıbrıslı Türklerin ekonomik gelişiminin stratejik önemini daha da artırmıştır. Zira Kıbrıs Türk toplumu, federal çözümün eşit tarafı olma arayışı ve isteği içerisinde, ekonomik çıkarlarını ön planda tutmaya başlamıştır. Ancak aradan geçen zaman içerisinde, ortaya çıkan yapının tartışılır olmasına karşın, kuzeyde ayrı bir üretim ve tüketim pazarı oluştuğu görülmüştür. Adanın kuzeyinde oluşan yeni pazarın amacı, Türkiye pazarı ile entegre olmasına karşın sağlıklı

bir ekonomik mekanizma kurmak ve buna dayalı olarak refah toplumunu oluşturmaktır. Aslında bu sorun, sermaye birikimi ile ilgili bir şeydir. Özellikle Kıbrıs Türk burjuvazisi, aynen 1940'lı-50'lerin Rum burjuvazisi gibi, henüz ticarî burjuvazi olmayı aşarak sermaye birikimini sağlayamadığından, üretici ile tüketici arasında, komprador (aracı) olma özelliğini aşamamıştır (Beratlı, 1991:80). Dolayısıyla bu dönemde Türk toplumu için Kıbrıslı Rumların 1946-1964 yılları arasındaki ekonominin kültürel değerlerine sahip olduğu söylenebilir.

Bu durum, Kıbrıslı Türkler arasında sanayinin etkili bir üretim alanı olmadığını, var olan sanayinin ise küçük mülkiyete ve işletmelere dayalı olduğunun bir kanıtıdır. Zira adadaki Kıbrıs Türk toplumunun ticaret sektöründeki faaliyeti, bir ölçüde “*ithalatçılar topluluğundan*” (Beratlı, 1991:84) başka bir şey değildir. Zaten Kıbrıslı Türklerin modern anlamda hiçbir zaman bir *üretim toplumu* olma özelliğini kazandığı söylenemez. Böyle bir toplumda, sosyal piramidin tabanını, sanayi ve tarım işçileri oluştururken, tepede burjuvazi bulunmakta ve gövdeyi ise tabandan tepeye doğru azalan, ara sınıflar oluşturmaktadır. Oysa Kıbrıslı Türklerde, böylesi bir piramitten söz etmek söz konusu değildir. Çünkü Kıbrıslı Türklerin toplumsal yapısı, *piramitten* çok, *eşkenar bir dörtgene* benzemektedir (Tamçelik, 2008:882). Zira nüfusun çoğunluğu, ara sınıflardan oluşmaktadır. Yani Kıbrıslı Türkler arasında yaygın bir *küçük mülkiyet sahipliliği* egemendir. Nicelik olarak çok cılız olan işçi sınıfının önemli bir bölümü, köy ile ilişkisini sürdürmekte ve dolayısıyla da yarı-proleter olması bakımında, niteliği bir türlü gelişmeyen bir yapı içerisinde bulunduğu görülmüştür. Bir başka deyişle Kıbrıs Türk toplumunda çok yaygın olan “*kendi başına kurtulma*” (Beratlı, 1991:85) geleneğinin temel yapısını oluşturan alt kültürün maddî koşulları da fazlasıyla vardır. Kıbrıslı Türkler, sermaye birikimi olan Rum burjuvazisinin egemenliği altında zaten ezilmektedir. Bu bakımdan Kıbrıslı Türkler, sosyo-ekonomik olarak Rumlardan geri kalması rastlantı değildir. Bu gerçek, 1974'ten beri Kıbrıs'ta iki ayrı pazar ve iki ayrı ekonomik biriminin oluşmasına da neden olmuştur (Tamçelik, 2012:212).

Görülebileceği üzere Kıbrıslı Rumlar, sanayi ve hizmet sektörü temelinde ve modern kapitalist bir ekonomik modelde yaşamaktadırlar. Ancak Kıbrıslı Türkler, ticarî burjuvazinin egemenliğinde, geniş fakat küçük bir burjuva topluluğu hâlinde ve küçük mülk sahipliliğine dayalı yeni bir ekonomik üniteye yaşamaktadırlar. Bir başka deyişle Kıbrıs Türk toplumu, kendine uygun yeni bir ekonomik yapı geliştirmiştir.

Ancak 1974 sonrasında adanın kuzeyinde toplanan Türklerin ekonomik imkânları, geçici de olsa ekonomik bir rahatlık sağlamıştır. Ne var ki bu rahatlık, uzun ömürlü olmamıştır. Çünkü kuzeydeki ekonomik kaynaklar,

planlı ve programlı bir şekilde değerlendirilip, ekonomide üretime yönelik yatırımlarda kullanılmamıştır (Talat, 1997:7). Özellikle kuzeyde büyük bir savurganlıkla kullanılan ekonomik kaynaklar, 1980'li yıllarda tükenmeye yüz tutmuş ve ekonomik sorunlar kendini göstermeye başlamıştır. Kaldı ki işsiz Kıbrıslı Türk gençlerinin göçü, ekonomideki daralmanın bir göstergesi olarak görülmüştür (Tamçelik, 2008:883). Özellikle 1986 yılında öncelikli sektörler olarak *bankacılık* ve *ticaretin* yeniden şekillenmesi ve üretime yönelik yatırımların teşvik edilmesi engellenmiştir. Bu yüzden de yerli müteşebbislerin gelişimi sağlanamamıştır. Hatta kendi imkânları ile yatırım yapan sanayiciler, bekledikleri ilgiyi göremeyince fabrikalarını kapatmak zorunda kalmışlardır. Zaten teknolojik yenilenmeyi gerçekleştiremeyen küçük sanayiciler de dış rekabet karşısında yenik düşeceği malumdur. Sanayi, ticaret ve turizmde zor koşullarda gerçekleştirilen yatırımlarda, kaçak işgücünün kullanılması ve emeğe ödenen paranın ülkede kalmayarak ekonomide katma değer etkisi yapmaması (Talat, 1997:11), olumsuz etkiyi her geçen gün daha da artırmıştır.

Buna karşın Kıbrıslı Rumlar, bu durumun tam tersini yaparak modern kapitalist bir toplum hâline gelmeyi başarmışlardır (Beratlı, 1991:89). Hatta Türk Barış Harekâtı, Kıbrıs Rum toplumunun bütün şikâyet ve tepkilerine karşın, 1974 öncesinde 2.000 dolar civarında olan millî gelirini, şimdilerde 15.600 dolara (Tamçelik, 2008:884) kadar çıkmasına da etki yaptığı görülmüştür.

II) KIBRISLI TÜRKLERİN EKONOMİK DURUMU

XX. yüzyılın başlarında Kıbrıslı Türklerin ekonomik durumu, ada üzerinde yaşayan Rum ve diğer Hristiyan azınlıkların durumundan daha aşağı bir seviyededir. Bunun en önemli nedeni, Kıbrıs'ta yaşayan Hristiyan cemaatlerin bilinçli olarak tekniğe verdikleri önem, sınaî ve ticarî sahalarda gösterdikleri etkin faaliyet ve esnafılık mesleğine karşı olan aşırı meyilleridir. Bir diğer neden ise Osmanlı yönetiminin Türkleri askere çağırırken, Hristiyan unsura mensup gençleri askerlikten muaf tutması ve böylece onların uygun yaşlarda ekonomik sahaya yönelmelerine imkân sağlamasıdır (Tamçelik, 2010:149-191).

Bu dönem içerisinde Türkler daha ziyade el sanatları ile ilgilenmekte, çiftçilik ve çobanlık (Birinci, 1998:21) yaparak hayatlarını kazanmaktadırlar. Köylerde birkaç bakkal ve kahveci dışında Türk esnafına rastlamak pek mümkün değildir. Kısacası XX. yüzyılın başlarında Kıbrıslı Hristiyanlar, ekonomik sahada başarıdan başarıya koşarken ve dışa açılma imkânı bulup zengin olurken, Kıbrıslı Türkler bu alanda pasif ve fakir kalmaktan kurtulamamışlardır.

Türk köylüsü sıkıntılı günlerini atlatabilmek için borçlanmak mecburiyetinde kalmakta ve bu borcun yükü altında yaşamının sonuna kadar ezilmektedir. Bundan başka borçla para veren sermaye sahiplerinin büyük bir çoğunluğu Rum olduğundan, borçlarını ödeyemeyen Türkler, mallarının bir kısmını *müsadere* yoluyla Rumlara devretmek zorunda kalmışlardır. Bu yüzden köylerdeki Türk varlığı günden güne azalmaya başlamıştır (Tamçelik, 2010:161).

Şehir ve kasabalarda oturan Türklerin küçük bir bölümü ise ticarî hayata atılmışlardır. Ancak Türk tuhafiyeciler, manifaturacılar, komisyoncular ve tacirler oldukça azdır. Bu işleri yürütenler ise yüksek sermayeli Rum tüccarlar ve iş adamlarıdır. Kaldı ki Rum tüccarların güçlü rekabeti karşısında Türkler müteşebbisin tutunabilmesi mümkün değildir. Hatta Türk doktor ve avukatlar bile, bu rekabet karşısında büyük zorluklar yaşamaktadırlar.

Türklerin en fazla uğraş verdiği sahalar ise sermayeye fazla ihtiyaç duyulmayan, daha çok kas gücüne dayanan *kunduracılık*, *marangozluk*, *saraçlık*, *tenekecilik*, *bakkallık*, *debbağlık* ve *kahvecilik* gibi zanaat dalları ile daha ziyade *arabacılık* ve *işçiliktir* (Birinci, 1998:24; Tamçelik, 2008:885).

XX. yüzyılın üçüncü çeyreğine gelindiğinde ise Kıbrıs Türk halkının, özellikle 1974 öncesi refah seviyesi her ne idiye, toplum içinde bu seviye büyük ölçüde yaygındır. Kıbrıs Türk toplumuna sosyolojik yapılanma içinde bakıldığı zaman çok büyük bir kısmı '*orta sınıfa*' (Denktaş, 1984:7) ait bir toplum olduğu görülmektedir. 1974 sonrasında ise Kıbrıs Türk halkının, gittikçe belirginleşen sınıflaşma sürecinde ortaklaşa sahip olunması gereken yeni hayat düzeyi, ancak kendi kendini zenginleştiren küçük ve mutlu bir azınlığın eline geçmiş ve geriye kalan büyük çoğunluk durağan bir hâl almıştır. Zaten Kuzey Kıbrıs'ta refahın belirgin bir şekilde belirli bir zümrede yoğunlaşmış olması, diğer etkenlerin yanında "*toplumsal bunalımı*" (Akkurt, 1997:111) da körüklemiştir. Böylece Kuzey Kıbrıs'ta, gayri memnun ve istikrarsız bir toplum yapısı ile buna dayalı yeni bir siyasal düzenin oluştuğu söylenebilir.

Aslında bu durum, siyasal sosyolojiye ve ekonomi politığe dayalı tahlil yapıldığı zaman daha iyi anlaşılacaktır. Buna göre:

1. Kıbrıslı Türkler Arasında Yeni Elitler (Seçkin) Grubunun Oluşması:

1974 Barış Harekâtı'ndan sonra kuzeydeki devlet aygıtı, giderek genişlemiş ve bu genişleme oranında malî ve ekonomik kaynaklar da artmıştır. Siyasetin ve devletin üst kademelere süratli ve dikey bir şekilde çıkan bireyler olmuştur. Ortaya çıkan bu yeni grubun bir kısmı, devlet kaynaklarından talepte

bulunan yurttaşlar ile kendileri arasında “müşteri ilişkisi” (Denktaş, 1984:7) kurmuş, hatta devlet malının yurttaş intikalini düzenleyen ve karşılığında seçkinlerin yerlerinde kalmaları için oy yığınlarının denetim altında tutan bölgesel araçlar da geliştirmişlerdir. Buna göre ikinci kademe seçkinler olarak tarif edilebilecek yeni bir grup daha ortaya çıkmıştır. Bu gruptaki seçkinler, daha çok kazalarda yer alan kişilerdir. Ancak bu kişiler, yeni oluşturulan siyasal sistemin hem aslan payını almışlar ve hem de müşteri ilişkisine dair çarkın dönmesini sağlamışlardır. Kuzey Kıbrıs’ta giderek gelişen bu durum, “*ricayla yaşama düzeni*” (Akkurt, 1997:112) olarak ifade edilebilecek ve yurttaşın gözünde siyaseti kişisel bazda bir alma-verme meselesi olarak tanımlayacak düzeye indirgemıştır. Dolayısıyla Kuzey Kıbrıs’ta siyaset, mevcut sorunların çözümü olarak değil, seçkinler zümresinin kamuya ait şeyleri alabilme becerisi olarak görülmüştür. Siyasetin ve yönetimin böyle algılandığı bir toplumda, adaleti iyi dağıtan yasalara değil, yasaların boşluklarından fertleri yararlandıran ve bütün işlemleriyle, her gün eşitlik ilkesini giderek ‘*soyutlaştırarak*’ (Akkurt, 1997:112) çığneyen yasa yapıcı ve uygulayıcı seçkinlere ihtiyaç vardır. Böylece Kuzey Kıbrıs’ta bu ihtiyaçları karşılayan ve iktidarı eline almış olan siyasal parti ve bürokrasideki yandaşları, Kuzey Kıbrıs’taki istikrarsızlığa istikrar kesbettiği (Yeşilada, 1994:186), bir başka deyişle “*düzensizliğin düzen olduğu*” (Denktaş, 1984:7; Tamçelik, 2008:885) bir ortamla karşı karşıya kalınmıştır. Dolayısıyla bu ortamda, düzenli bir sosyal devletten bahsetmek pek mümkün değildir.

Özellikle Kıbrıslı Türkler arasında 1976’dan itibaren yaşanmakta olan çok partili döneme ait bürokrasi, kök salma yerine giderek yozlaşmış olması, siyasal alanda seçkin zümrenin halka karşı sorumluluk hissetmemesinden ve halka tahakküm edip, mükâfat veya ceza yöntemiyle durumunu muhafaza edebileceğine inanmıştır. Halka karşı sorumluluk içinde olmayan siyasal yöneticiler, halka adil hizmet götüren bir bürokrasi değil, kendilerine tâbi olan bir bürokrasiyi tercih etmişlerdir. Hâlbuki seçkin zümre, toplumun geriye kalan kesimine karşı ne kadar duyarlı ve bu ikisi arasındaki fark ne kadar az olursa, demokrasi de o kadar sağlıklı olacağının bilincinde değildirler. Kuzey Kıbrıs’taki seçkin zümrenin devlet gücünü kullanarak oluşması ve geriye kalan halka tahakküm edebilecek duruma gelmesi, halkın hizmetinde bir kamu hizmeti şeklindeki bürokrasi anlayışını ortadan kaldırmış ve halka, seçkinlerin tahakkümünü ulaştırıcı bir mekanizmanın oluşmasına neden olmuştur. Dolayısıyla Kuzey Kıbrıs’ın küçük dünyasında ve çok kalabalık olmayan nüfusu içinde, seçkin zümre ile halkın bu kadar ayrı ve karşıt dünyalarda yaşıyor olması, elbette ki çok yönlü bunalımlara yol açacaktır.

Aslında Kıbrıslı Türkler arasında siyasal elitlerin durumu değerlendirilecek olursa, toplum içinde mevcut bir aristokrasi elitinin

olmamasından dolayı, yerini liderlik ve teşkilât elitinin, onun da yerini 1974 sonrası yeni burjuvazinin aldığı görülmektedir. Dolayısıyla iktidar partisi, ekonomik düzenin almış olduğu şekil nedeniyle yeni burjuvazinin partisi oluvermiştir (Tamçelik, 2008:886). Kaldı ki bu seçkinler zümresinin ve onun siyasal elitinin Rumlardan kalan taşınır ve taşınmaz malların '*eş değer puan sistemi*' içinde dağıtılması, sermaye birikiminin belirli ellerde toplanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla bütün bunlardan sonra Kuzey Kıbrıs'taki seçkinler olgusu, siyasal ve ekonomik bunalımın başlıca nedenlerinden birisi olduğunu söylemek mümkündür.

2. Kıbrıslı Türkler Arasında Meşruiyet ve Etkinlik Olgusu:

Sosyal bilimlerin değer yargılarından arındırılması amacıyla *ideal tip kuramını* geliştiren ve bunların sosyal davranışlarda etkinliğini kanıtlamaya çalışan Max Weber, otorite olgusunu istatistikî yöntemlerle tanımlamaya çalışmışsa da konuya "*bir emrin yerine getirilmesi*" (Denktaş, 1984:7) şeklinde tanımlamıştır. Bundan hareketle Weber, bir emrin yerine getirilmesini üç otoriteye dayandırmaktadır. Kuzey Kıbrıs'taki otoriteyi bu üç kaynağa göre değerlendirecek olursa *geleneksel otorite*, gücünü örf, adet ve yerleşmiş uygulamalardan aldığı söylenebilir ki, bunun içinde Osmanlı'dan, İngiliz sömürge yönetiminden ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nden gelen otorite algılayışı vardır. *Karizmatik otorite* anlayışına göre Kuzey Kıbrıs'ta kişinin veya makamın cazibesinden doğan üstünlüğüne, inanç ve tarihî süreç içinde güç atfedilmesi ile oluştuğu kabul edilmektedir. Buna göre Rauf R. Denktaş'ın rolü tartışılmazdır. Daha sonraki dönemlerde Dr. Derviş Eroğlu'nun iç mekanizmada güçlenmesi ile karizmatik otorite bölünmüştür. *Yasal ve akla dayalı otorite* ise Kuzey Kıbrıs'ta mantıksal yönetim ilkelerinin yerleştirilmesi, hiyerarşik kademelere otoritenin paylaştırılması, kişilerin yerini simgelerin alması ve nihayet karizmanın yasal akla dayalı bir yönetim düzeni içinde erimesi ile açıklanabilir. Ancak yasal ve akla dayalı otoritenin gerçekleştiği düzende, belirli kuralların meşruiyetine inançtan ve belirli makamlarda bulunanların bu meşru kurallar çerçevesinde emir verme yetkileri olabileceğinden doğan bir uyumla otorite devamlılık arz edebilmektedir. Dolayısıyla Kıbrıslı Türklerde yasal ve akla dayalı otoritenin kurulmamış olması, siyasal ve ekonomik bunalımın ikinci ana nedenini oluşturduğunu söylemek mümkündür.⁸

3. Kıbrıslı Türklerde Liderlik Olgusu:

Kıbrıs Türk halkı, bazı bölgelerde kısmen toplu mezarlara gömülmesi veya azınlık olarak eriyip gitmesi tehlikesine karşı, gerçek anlamda bir var

olma mücadelesi vermiştir. Bedeli ağır olsa da Kıbrıslı Türkler, bu mücadelede ciddi kazanımlar da elde edilmişlerdir. Dolayısıyla denilebilir ki, Kıbrıs Türk halkı, adada self-determinasyon hakkına sahip olabilmek için 1950 plebisitinden bugüne kadar birçok mücadele vermiştir.

Her mücadelede olduğu gibi, Kıbrıs davasında da bir liderlik kadrosu oluşmuştur. Bu yönü ile Dr. Fazıl Küçük ile Rauf R. Denktaş, bu davanın liderleri olarak tarihe geçmişlerdir. 1974 yılından sonra Rum tarafının adanın tamamına hakim olma mücadelesinin devam etmesi ve bu meselenin bitmemiş olması, Kıbrıs Türk halkında liderlik olgusunun devam etmesini zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla Kıbrıslı Türkler arasında dava liderliğinin karizmatikleşmesi, doğal bir olgu olduğu söylenebilir. Çünkü Kıbrıs Türk halkı, 1974 yılına kadar ancak *karizmatik otoritenin* (Denktaş, 1984:7) egemenliğinde kendini ifade edebilmiştir (Tamçelik, 2008:887).

Birçok yazar, karizmatik liderliğin toplumsal değişimi sağlamada dinamik bir rol oynadığını ve buna bağlı olarak yasal ve akla dayalı bir otoritenin kurulabildiğini söylemektedir. Kaldı ki Kıbrıs Türk halkının karizmatik lideri, bitmemiş dava içinde diplomasi mücadelesini sürdürürken, hem ‘*Devlet Başkanı*’, hem de ‘*dava lideri*’ olarak görevine devam etmiştir. Hâlbuki siyaset, bir devlet içinde sosyo-ekonomik programların ve bu programların öncelikle hizmeti öngördüğü sınıflara dayalı kadrolarını veya iktidar gücünü ele geçirerek, çevreye şekil verme yarışı içinde olduğu kadar yasal ve akla dayalı bir otoriteyle gerçekleştirilebilmektir.

Kıbrıs Türk Federe Devleti’nin 1975 yılında kurulmasından itibaren Kıbrıslı Türklerin siyasal yaşamında önde gelen tartışma konuları, bu devletin sosyal bir devlet mi, yoksa egemen sınıfın gücünün istenildiği şekilde uygulayabileceği bir devlet mi olacağıdır. Hâlbuki Kuzey Kıbrıs’ta devletin alacağı şekil, halkın sorunları, gençlerin istikbali ve ekonomik refahın durumu olacağı yerde, bu olgular ikinci planda tutulmuş ve dava noktasında özdeşleşmiş ‘*karizmatik liderden yana olanlar*’ ile ‘*karşı olanlar*’ (Denktaş, 1984:7, Akkurt, 1997:117) arasında soyut ve kısır bir çekişmeye girilmiştir.

Kuzey Kıbrıs’ta karizmatik *dava liderleri*, bu davranışlarını devam ettirirken, ‘*Devlet Başkanı*’ sıfatı ile bu tutumunun haklı olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak haklı olmak başka, doğru bir tutum saptamak başka bir şeydir. Çünkü karizmatik lider, halkı hâlen daha tek vücut bir toplummuş gibi görmekte ve toplumun millî davasının savunuculuğunu üstlenmektedir. Fakat Kıbrıslı Türkler, *toplum* olgusundan çıkmış ve *sınıflaşan halk* sürecine girmiştir. Artık Kuzey Kıbrıs’ta mülkiyet ilişkileri ile ekonomik düzen, sermaye sınıfının egemen tutum ölçeğinde ağır bastığı bir dönem yaşanmaktadır. Kuzey Kıbrıs için bu oluşumu, tartışmasız bir veri olarak kabul edersek, “*toplum haklarını savunuyorum*” (Denktaş, 1984:7) zannedip, aslında

ilgili toplumsal sınıfın haklarını savunma yanılıgısına düşmek, 'dava' ve 'toplum' çizgisinde düşünen ve şahsen egemenleşen sınıfça, organik bağı olmayan bir karizmatik lider için çok kolaydır. Böylece 'Dava Partisi' diye kurulan parti veya partiler, ekonominin sosyal düzene şekil vermesi hızına eşit bir hızla egemenleşen sınıfın partisi hâline gelmişlerdir.

Aslında Kuzey Kıbrıs'taki karizmatik lider olgusu, davasıyla yaşamakta olan bir liderle eşdeğerdir. Bu olgunun kurduğu partinin yaşamı içinse ihaleleri, eşdeğer mal dosyaları, terfileri, tayinleri, alımları ve satımları denetleyebilmesine bağlıdır (Denktaş, 1984:7). Dolayısıyla görünen bu çelişkinin siyasal ve ekonomik bunalım yaratmaması mümkün değildir.

III) KIBRISLI RUMLARIN EKONOMİK DURUMU

Rumlar, 1963 yılına kadar çatışma yoluyla edemediklerini bu kez ekonomik baskı metotlarıyla elde etmeye çalışmışlar ve bunu yaparken de Kıbrıslı Türklerin en temel insan haklarını ihlâl etmekten geri durmamışlardır. Bu nedenle Türkler, vergi toplamak, karar alma sürecinde bulunmak, bütçe gelirlerinden istifade etmek gibi temel hak ve yetkilerden mahrum bırakılmışlardır. Aslında silahlı saldırılardan sonra Makarios'un yeni politikası, Türkleri ekonomik baskılarla yıldırmaktır (Ertekün, 1984:16). Bu durum, BM Genel Sekreteri'nin o zamanki raporlarında da açıklıkla dile getirilmiştir. Bununla ilgili olarak 10 Eylül 1964 tarih ve S/5950 sayılı raporunun 222'nci paragrafında aynen şöyle denilmektedir:

"Kıbrıs Türk toplumuna karşı bazı hâllerde tam bir abluka şiddetinde uygulanan ekonomik kısıtlamalar, Kıbrıs Hükümeti'nin muhtemel bir çözümü empoze etmek için askerî harekât yerine, ekonomik baskı kullanmakta olduğunu göstermektedir".⁹

Bundan hareketle denebilir ki Kıbrıslı Türklerin ekonomik alandaki gelişimini engellemek, adeta Rum millî liderliğinin hedefi olmuştur.¹⁰

Buna karşın 1974'ten bu yana Rum ekonomisi başarılı bir şekilde gelişimini sürdürmüştür. Kıbrıs Rum hükümeti fizikî ve idarî yapısındaki değişikliklere rağmen çok kısa sürede ekonomisini düzeltmiş ve hafif sanayi ile hizmet sektöründeki faaliyetlerini artan bir hızla devam ettirmiştir (U.S. Assistance to Cyprus, 1981:7). Aslında 1975 yılında Kıbrıslı Rumların gayri safi yurt içi hâsıla miktarı birden %20'e kadar düşmüş, işsizlik oranı %20, özel yatırım ise yarı yarıya azalmıştır. Ancak kötüleşen bu ekonomik durum pek uzun sürmemiştir. Çünkü 1973'teki 1.500 dolar olan kişi başı millî gelir, 1979'ta 3.500 dolara ulaşmıştır. Hele hele bu rakam, üç yıl içinde, yani 1976-

1979 yılları arasında vuku bulması dikkat çekicidir. 1980 yılında ise bu rakam, 4.200 dolar ve işsizlik artış oranı ise %2.1 olmuştur. Bilindiği üzere 1974'teki işsizlik oranı %25'e kadar çıkmıştır (U.S. Assistance to Cyprus, 1981:9).

Bundan dolayı GKRY, kuzeyden gelen Rum göçmenlerin yerleştirmesi işlemi için yaklaşık olarak 600 milyon ABD doları harcadığı bilinmektedir. Özellikle bu miktar, sosyal konut inşaatı ve şehir merkezlerinin alt yapı hizmetlerinin sağlanması için harcanmıştır. Ne var ki bu paranın yaklaşık %18'lik bölümü uluslararası yardım teşkilâtlarınca ve yabancı devletlerce karşılanmıştır (Denker, 2001:73-74). Bu arada Lefkoşa, Larnaka ve Limasol'da önemli endüstri tesisleri kurulmuştur. İhracata dönük hafif ve orta sanayi malı üretecek endüstrilere öncelik tanınmıştır. Ancak tarım endüstrisine de destek verilmiştir. Bunun dışında GKRY'nin güney kıyı şeridinde yeni turizm tesisleri yapılmış, bu amaçla özel sektöre teşvik verilmiş, bu sektörün toplam millî gelir içerisindeki payı önemli miktarda artırılmıştır (Denker, 2001:74). Buna karşın 1979 yılındaki yıllık enflasyon miktarı %60 olduğu da bilinmektedir (U.S. Assistance to Cyprus, 1981:10).

Zaman içinde Rum tarafında millî gelir artmış olmakla beraber, 1980'lerde, yıllık %3 ile %8.8 oranında büyüme kaydedilmiştir (Denker, 2001:74). Şüphesiz ki bu oranda, Rum halkının eğitilmiş insan gücü inkâr edilemez. Hatta Amerika ve Kanada'dan sonra dünyada üniversite eğitimi görmüş ve kişi başına düşen millî gelirden *üçüncü* sıraya ulaşmış ender topluluklardan biridir.

Yatırımcılar, emeğin yoğun olduğu teknolojilerden, sermayenin yoğun olduğu ileri teknolojilere kademe kademe ilerlerken, toplam millî gelir içerisinde tarım sektörünün, Barış Harekâtı'ndan önceki payı %37 iken, 1987 yılı itibarı ile %7.3'e kadar düşmüştür. Üretim sektörü ise %16.4'lük bir paya sahip olmuştur. Rum hükümeti, Güney Kıbrıs'ı Off Shore merkezi olarak geliştirirken, Lübnan'daki olaylar, bu gelişmeye oldukça büyük katkı sağlamıştır. 1987 yılı itibarıyla 4.757 Off Shore şirketi kurulmuş ve buna binaen yaklaşık 700'e yakın ofis açılmıştır. Bankacılık ve sigortacılık dahil olmak üzere hizmet sektörünün toplam millî gelir içerisindeki yeri ise 1987 yılı itibarı ile %16.8'e ulaşmıştır. Bu denli yoğun bir şekilde girişilen yatırımların bütçe açığı vererek finanse edilmesi, merkezî planlama teşkilâtının hesaplamalarına göre 1987 yılındaki borç tutarı yaklaşık 1.4 milyar dolara ulaşmıştır ki, bu oran toplam millî gelirin %38'ine tekabül etmektedir. Bunun ise yaklaşık %40'lık bölümü, kamu harcamalarından kaynaklanmaktadır. Ancak 1987 yılındaki bütçe açığı ise %4.4 olarak gerçekleşmiştir. Bütün bunlara rağmen 1987 ve 1988 yıllarında yaklaşık 90 milyon dolarlık bir ticaret fazlası elde ettiği görülmüştür (Denker, 2001:74).

Barış Harekâtı ile Lefkoşa havaalanının uzun bir süre kapalı kalması, adanın dış dünya ile temasının durmasına neden olmuştur. Daha sonra Rumlar, Larnaka'daki küçük bir hava alanını uluslararası trafiğe açarak bu sıkıntıyı gidermeye çalışmışlardır. Böylece GKRY, dünya ve bölge ekonomileriyle entegre olma şansını elde etmiştir (Denker, 2001:77).

Gerçekten de Kıbrıslı Rumlar, uyguladığı makro-ekonomik politikalar ve uluslararası rekabet ortamının zorlaması ile ülke ekonomisini, sürekli olarak kalkındırmışlar ve enflasyonu kabul edilebilir düzeyde tutabilmişlerdir (Drakos, 1986:89; Yannopoulos, 1991:6). Özellikle güçlü para yapısı, düşük enflasyon ve az bir işsizlik¹¹ oranıyla Kıbrıs Cumhuriyeti, ekonomik olarak önemli bir konuma gelmiştir (Lagakos-Papulyas-Cunis-Theodoropoulos, 1997:3). Aslında GKRY'nin hızla büyümesinin arkasında, ciddi bir '*yatırım*'¹² unsuru vardır. Zaten bu yatırım unsuru, ekonomik olarak GKRY'yi hızla geliştirmiştir.

Bu sırada Kıbrıs meselesindeki çözümsüzlük devam ederken, ekonomide serbest piyasa sistemi temelinde büyük bir canlanma yaşanmıştır. Öyle ki, dünyadaki gelişmiş ülkelerin ekonomik verilerine ulaşıp geçilmiştir.¹³ Bugün Güney Kıbrıs önemli bir turist ve hizmet merkezi haline gelmiştir. Özellikle bankacılık ve deniz ticareti alanında büyük ilerleme kaydedilmiştir. Aslında iletişim ve telekomünikasyon alanında atılan dev adımlar, Kıbrıs'ı bu alanda ileri ülkelerden biri hâline getirmiştir. Yakın dönem hariç tutulursa ülkede varılan yaşam düzeyi, AB'deki birçok ülkenin yaşam düzeyinden oldukça yüksektir. Dolayısıyla ekonomik alanda kaydedilen başarı, AB üyesi birçok ülkenin performansı ile kıyaslanacak düzeydedir.¹⁴ Dolayısıyla Dünya Bankası'nın 1999 yılında yayınladığı Dünya Kalkınma Endeksi verilerine göre Kıbrıs, kişi başına düşen gelir sıralamasında dünyada onaltıncı sırada yer almıştır.¹⁵ Sırf bu yüzden Dünya Bankası, Güney Kıbrıs'a vermekte olduğu kredileri, "*öngörülen kalkınma düzeyi kriterlerini aştığı*"¹⁶ gerekçesiyle durdurduğunu bildirilmiştir. Kısacası Vasiliu'nun da ifade ettiği gibi 1974 sonrasında Rumların, "*ekonomik bir mucize*"¹⁷ gerçekleştirdiklerini söylemesi şaşırtıcı değildir.

Geçen son beş yılda varılan ortalama büyüme oranı %3.8, enflasyon ise %2.9'dur. Buna karşın işsizlik oranı aynı dönemde %3.4'tür.¹⁸ Hâlen otuz yabancı banka ile iki idarî banka birimi ve binden fazla denizaşırı şirket adada hizmet vermeye devam etmektedir.¹⁹ Bunun yanı sıra Güney Kıbrıs, önemli bir deniz ticaret merkezine dönüşmüştür. Kaldı ki bugün Kıbrıs'ın deniz ticaret filosu, tonaj bakımından dünya sıralamasında *altıncı*²⁰ sırada yer almaktadır.

Adanın coğrafik konumu, Anglosakson modeli üzerinde yapılanmış hukuk sistemi, geniş yelpazedeki profesyonel hizmetlerin mevcudiyeti, altyapıdaki gelişmişlik düzeyi, ileri düzeydeki iletişim ağı, İngilizce'nin yaygın

biçimde kullanılması gibi faktörler, yabancı şirketlerin Kıbrıs'ı ideal bir ticaret merkezi olarak görmelerine neden olmuştur. Bunun dışında GKRY hükümeti planlama, araştırma ve geliştirme merkezlerini teşvik ederek, adada “yüksek teknoloji sanayinin kurulmasına”²¹ da öncülük etmiştir.

Aslında GKRY’de sanayi veya hizmet sektörü, hızla gelişen bir yapıdadır. Bu sektörün Gayri Safi Yurt İçi Hâsılası’ndaki (GSYİH) payı %75.4 olup, verimli çalışan nüfusun %69’una²² iş imkânı sağlamaktadır. Bu sektörün faaliyet alanı ise turizm, nakliye, iletişim (telekomünikasyon), ticaret, bankacılık, sigorta, muhasebe, emlakçılık, kamu idaresi ve işletme ile hukukî hizmetlerdir.

Aynı zamanda turizm (otel, lokanta, pastane, restoran), GKRY’de önemli rol oynamaktadır. Bu sektörün, GSYİH’deki payı %9.4’tür.²³ Hizmet sektöründeki çalışanların toplam potansiyeliyse %10.6’dır.²⁴

Buna ilâveten 2000 yılında GKRY’yi 2.6 milyon turist ziyaret etmiştir. Adaya gelen turistlerden %50.7’yle İngiltere birinci sırada yer alırken, bunu %10.8’le İskandinavya ülkeleri, %9.8’le Rusya ve eski Sovyetler Birliği ülkeleri, %8.7’yle Almanya, %3.7’yle Yunanistan ve %2.9’la İsviçre takip etmektedir.²⁵

Bunun dışında Kıbrıs’ın bölgesel hizmet merkezi olarak rolü günden güne artarken, adayı uluslararası bilgi merkezine dönüştürme çalışmaları da her geçen gün ivme kazanmaktadır. Bununla ilgili olarak imalat sektörünün GSYİH’deki payı %10’dur. İşgücünün %13.3’üne istihdam olanağı sağlayan bu sektörde gıda, alkollü ve alkolsüz içki, tütün ve sigara, giyim, kundura, deri mamulleri, madeni eşya, kimyasal ve plastik mamullerin üretimi, imalat sektörünün başlıca sanayi dallarıdır.²⁶ Başlıca ithalat ürünleri ise ham madde, tüketici ve sermaye malları (beyaz eşya ve makineler), nakliye araçları ve petrol ürünleridir. 2000 yılı itibarı ile GKRY’ye ithal edilen ürünlerin %51.7 AB’den²⁷, %10.6 ABD’den ve %5.8 de Japonya’dan gelmiştir.²⁸

Buna karşın giyim eşyası, ilaç, çimento, sigara, mobilya, kâğıt mamulleri, şarap, patates ve turuncgiller başlıca ihracat ürünleridir. 2000 yılında GKRY’den ihraç edilen ürünlerin %48’i AB ülkelerine, özellikle İngiltere’ye %17.2’si, Yunanistan’a %9.5’i, Almanya’ya %6.3’ü, %24.3’ü Arap ve %7.8’i Doğu Avrupa ülkelerine yapılmıştır.²⁹

Ayrıca Kıbrıs, coğrafi konumu nedeniyle önemli bir transit ticaret merkezi olarak geliştiği görülmüştür. Dolayısıyla transit malların büyük bir bölümü, gelişmekte olan Orta Doğu ve Orta Avrupa³⁰ pazarlarına sevk edildiği tespit edilmiştir (Tamçelik, 2009:352-356).

Tarım sektörü 2000 yılı itibarı ile Gayri Safi Yurt İçi Hâsılası'na, %3.5'le katkıda bulunarak çalışan nüfusun %8.3'üne istihdam imkanı sağlamıştır. Çiftçilik, hayvancılık ve balıkçılık dallarını kapsayan tarım sektöründe üretilen başlıca tarım ürünleri patates, sebze, tahıl, turuncgiller, bağ ürünleri ve zeytindir. Hayvancılıkta ise sığır, koyun, keçi ve domuz üretimiyle birlikte kümes hayvanları tavuk, horoz ve hindi üretilmektedir. Balıkçılık dalında ise kıyı balıkçılığının yanı sıra trolle yapılan açık deniz balıkçılığıyla ve balık çiftliklerinde yapılan kültür balıkçılığıyla üretim gerçekleştirilmektedir.³¹

Güney Kıbrıs'ta bakır madeniyle, alçıtaşı ve mermer taşları bulunmaktadır. Ancak bu maden ve taşlar, ticarî üretime geçecek kadar yeterli miktarda olmadığı için değerlendirilememektedir.³²

Kıbrıs'ta su kaynakları, adanın coğrafi yapısı ve iklim koşulları nedeniyle sınırlıdır. Ancak bu sorun, yeni inşa edilen deniz suyu arıtma tesisleriyle giderilmeye çalışılmaktadır.³³

Yukarıdan da anlaşılacağı üzere GKRY, küçük bir devlet olarak dünya ticaretine entegre olduğu sürece kalkınabilmiştir. Zaten GKRY, kendi içinde tüketim yaparak gelişemeyeceği için dışa açılması da şarttır.

Kısacası tekelci piyasadaki tek fiyat kavramından çıkıp, serbest ticaret ortamında fiyatların rekabete açık olmasını benimseyen GKRY, kısa süreli çalkantılı bir dönem yaşasa da AB uyum sürecinde aldığı malî yardımlar, planlı büyüme programları ve radikal değişikliklerle sağlıklı bir ekonomiye kavuştuğu görülmüştür (Yannopoulos, 1986:123; Yannopoulos, 1991:6). Kıbrıslı Rumlar, 1960'tan beri kendilerini geliştirerek ekonomik programları uygulamaya koymuşlardır. Böylece Rum ve Türk toplumları arasındaki ekonomik makas giderek açılmaya başlamıştır. Kaldı ki Kıbrıslı Rumlar, "*millî kalkınma programlarıyla*" (Ward, 1963:223; Yannopoulos, 1991:13) da bunu desteklemişlerdir.

Bunun yanı sıra AB, uluslararası finans kuruluşları ve zengin ülkeler, sadece 1974'den sonra Rum tarafına 1.5 milyar dolardan fazla yardım yapmışlardır (İsmail, 1998:191). Dolayısıyla Rum ekonomisinin gelişmesine ciddi katkı sağlamışlardır. Uluslararası camia ise Türk halkına ABAD kararı ve 33 yıldır süren ambargolarla, ekonomik baskı uygulayarak, hem tarafsız olmadıklarını göstermişler, hem de Kıbrıslı Türklerin ekonomisine büyük ölçüde darbe vurmuşlardır.

Hele 1990 yılından itibaren Kıbrıslı Rumlar, bütün dikkatlerini Kıbrıs meselesi çözülmeden önce AB'ye üye olma, daha fazla ekonomik açıdan büyüme ve bölgedeki diğer ülkelerle ilişkileri geliştirme üzerinde yoğunlaştırmışlardır.

Özellikle Vasiliu iktidara geldikten sonra kişi başına düşen millî gelir, 8 bin dolardan 12 bin³⁴ dolara çıkmıştır. Güney Kıbrıs'ta geniş caddeler, büyük apartmanlar, iş hanları, lüks bürolar ve modern bir yaşam tarzı hakimdir.

Turistik bölgeler bir yana, diğer kentlere oranla Lefkoşa'da büyük yatırımlar yapılmıştır. Bir yönü ile yatırımcı Rumlar, “*madem ekonomik açıdan güçlüyüz, bunu şimdi değerlendirmemiz gerekir*”³⁵ görüşündedirler. Hatta iş adamları, Kıbrıs Rum kesiminde yaşanan işçi sıkıntısını gidermek için yurt dışından işçi dahi getirmektedirler.

Aslında iki toplumun ekonomik düzeyi, belli çizgiye ulaştığı zaman sosyal bütünleşmenin gerçekleşmesi mümkün olabilecektir. Denктаş'ın da sık sık işaret ettiği tehlike, işte budur. Her şeyden önce böyle bir ekonomik eşitsizlik, Kıbrıslı Türkler için Rum toplumu karşısında kolaylıkla *edilginleşebilen* bir toplum olmanın dezavantajını hazırlayacaktır. Denктаş, özellikle bu tehlikeye işaret ederek, “*kalkınmamıza yardım edin, sizin düzeyinize gelelim sonra masaya otururuz*” (İnatçı, 1995:90) çağrısında bulunmuştur.

Ekonomistlerin ortaya koyduğu “*Polarizasyon Teorisi*”ne (İsmail, 1998:192) göre zayıf bir ekonomi ile güçlü bir ekonominin bir anda entegrasyonu hâlinde, ekonomik faaliyetler için şart olan *emek* ve *sermaye*, zayıf ekonomiden güçlü ekonomiye doğru kaymaya başlayacağı açıktır. Zaten güçlü ekonomi, zayıf ekonominin az olan imkânlarını kendine çekecektir. Nitekim İtalya'da, fakir Güney İtalya'ya yapılan tüm yatırımlar ve verilen bütün teşvikler, bir süre sonra Kuzey'e kaymakta ve AB'nin özel olarak desteklediği ‘*Güney İtalya'yı Destekleme Fonu*’na rağmen, aradaki uçurum bunca yıldan beri kapanmamıştır (İsmail, 1998:192). Aynı olguyu Türkiye'nin doğusu ile batısı arasında da görmek mümkündür. Türkiye'nin doğusuna verilen tüm teşvikler, sonunda Batı'ya kaymaktadırlar.

Aynı durum Almanya örneğinde de görülmektedir. AB üyesi zengin Batı Almanya ile AB üyesi olmayan fakir Doğu Almanya birleşmesinden sonra, Doğu Alman ekonomisi sarsıntı geçirmiş ve işsizlik patlamıştır. Dolayısıyla Kıbrıs sorununa çözüm bulunsa bile, Kıbrıs'ın AB'ye tam üyeliğinden, hatta ve hatta bulunacak anlaşmanın tümüyle yürürlüğe girmesinden önce, en az 5 yıllık bir geçiş döneminin olması ve bu süre içinde tarafların ekonomilerinin özel fonlarla desteklenip denkleştirilmesi gerekecektir. Çünkü KKTC-GKRY ve ‘Federal Kıbrıs’-AB ekonomisinin entegrasyonu, ancak geçiş döneminden sonraki çalışmalarla başarıya ulaşması mümkün olacaktır (Tamçelik, 2008:903).

A) Kıbrıslı Rumların KKTC'ye Uyguladığı Ambargonun Ekonomik ve Siyasal Gerekçeleri

GKRY, 1974'den önce Türk bölgelerinde uyguladığı kuşatma günlerinde 37 çeşit ticarî malın girişini yasaklamış, Türk bölgelerine yol, su, elektrik hizmetleri vermemiş, Türk köylerinin ürettiği ürünleri tahrip etmiş veya çok cüzi miktara almış, son olarak da Türk bölgelerine yatırım izni ve krediyi vermeyerek engellemiştir. Bunun üzerine Türk halkı ekonomik çöküntü içine girmiştir.³⁶ Hatta BM Genel Sekreteri'nin konu ile ilgili raporları, bu kısıtlamaların sadece askerî amaçlarla ilgili olmadığını, aksine sivil halkın kullandığı “zorunlu ürünlerin” (Ertegün, 1981:179-186; Vural, 1996:176) yasaklandığını açıklamıştır.

Bu yüzdendir ki 1963 ile 1968 arası, Kıbrıslı Türkler için en karanlık günler olarak anılmaktadır (Patrick, 1976:101-141). Böylece Rumlar tarafından kuşatılan Türkler, yıllarca ekonomik baskı ve daha sonra ambargo altında yaşamaya başlamışlardır (Ertekün, 1984:14). Ancak Rumlar, özellikle 1974 Barış Harekâtı'ndan sonra uyguladığı ambargoları ağırlaştırarak tüm dünyaya yaymayı başarmışlardır. Aslında Rumların buradaki amacı, ya Kıbrıslı Türkleri göç ettirmek ya da toplumsal savunmasını zayıflatmaktır.

Kuşkusuz, tüm bu davranışların bir diğer amacı da Kıbrıslı Türklerin ekonomisini çökertmektir.³⁷ Çünkü Kıbrıs meselesine siyasal çözüm arayışında bulunduğu bir sırada, ekonomisi çökmüş bir KKTC'ye istenilen çözümün dayatması kolaylaşacaktır. Aslında bütün bunlar, Nelson Ledsky'nin 1989'da Denktaş'ın yerine geçmeni önerisiyle ve bu öneriyi Asil Nadir'in reddetmesiyle³⁸ ortaya çıkmıştır.

Bundan da anlaşılıyor ki, Kıbrıs Türk halkının ‘*ekonomik gelişmesinin engellenmesine*’ (Bosna Hersek ve Kıbrıs, 1995:3) büyük önem verilmiştir. Bu nedenle Kıbrıslı Türklerle karşı her türlü ambargo uygulanmıştır. Kaldı ki, ekonomik ambargo sürecinde, Batılı devletlerin de büyük destek verdiği görülmüştür. Aynı devletler, iki halk arasında sağlıklı bir çözüm kurabilmek için tarafların ekonomik durumunu dengeye getirmek gerektiği söylerken, Kıbrıs'ta bunun tam tersini yapmışlardır.

Bundan hareketle Yeşil Hat üzerindeki Ledra Palas sınır kapısında, turistlere yönelik yoğun propaganda faaliyeti yürüten Rumlar, dağıttıkları broşürlerle turistlerin KKTC ve Türkiye'de tatil yapmamalarını telkin etmektedirler. “*Türkiye’de tatil mi?*”³⁹ başlığıyla sınırdan geçen turistlere dağıtılan broşürün ön yüzünde, 1996 yılında Derinya bölgesinde çıkan olayların ve dövülen Rum göstericilerin fotoğrafları bulunmaktadır. Broşürün arkasında ise PKK'nın fotomontaj yaparak Avrupa basınına dağıttığı ve öldürülen PKK teröristlerinin kesik başlarını Türk askerlerinin elinde gösteren

fotoğraf ile yanıklar içinde bulunan bir çocuğun resmi yer almaktadır. Fotoğrafın altında ise “*Türk askerlerinin 1992 yılında kimyasal silah kullanarak saldırdığı Eruh’ta, birçok kadın ve çocuk öldürüldüğüne*”⁴⁰ dair sözleri yer almaktadır. Broşürün içinde ayrıca Türkiye’yi ağır bir dille suçlayan ifadeler de bulunmaktadır. Buna göre:

*“Türkiye, dünyada insan hakları ihlalleri konusunda en kötü kaydı olan ülkedir. Hükümet destekli terörizm ve aşırı barbarlık hareketlerine Türkiye ve bağlı uydu devletlerinde sıkça rastlanmaktadır. Örnek olarak Tassos Isaak, 24 yaşında Kıbrıslı bir Rum’dur. 11 Ağustos 1996’da, Türkiye’nin Kuzey Kıbrıs’ı işgaline yönelik bir gösteriye gitti. Kendisi, Bozkurtlar olarak adlandırılan bir grup tarafından tespit edildi ve saldırıya uğradı. Türk askerlerinin ve Türk polisinin etkin katılımıyla Tassos Isaak, ağır biçimde dövülmüş ve bulunduğu yere bırakılmıştır. Tassos Isaak’ın ölümünden ve bunun gibi birçok olaydan Türk hükümeti sorumludur. Sizden kuvvetle Türkiye’yi ziyaret etmemenizi ve Türk hükümetini, ekonomik, ahlakî ve politik açıdan desteklememenizi istiyoruz. Lütfen Tassos Isaak gibi masum insanları düşünün. Lütfen bu yıl Türkiye’den uzak durun. Bizi anladığınız için teşekkür ediyor ve size demokratik bir ülkede mutlu tatiller diliyoruz”*⁴¹ demektedirler.

Bu broşür bile Kıbrıslı Rumların küçük, ama etkili bir propaganda takip ettiğini göstermesi açısından yeterlidir. Bunun dışında Kıbrıslı Türklerin ithalat ve ihracatını önlemek için büyük kampanyalar başlatılmışlardır. Zaten bu kampanyaların tesiriyle ABAD kararı çıkartılmıştır. Böylece Türklerden mal alan veya mal satan her firmaya başvurarak, baskı yoluyla ticarî ilişkiler önlenmeye çalışılmıştır.

Kuzey Kıbrıs’ın dış bağlantılarını engellemek içinse KKTC limanlarını yasadışı ilân etmiş, yabancı gemi ve uçak seferleri düzenlenmesi önlemiştir.⁴² Bunun yanı sıra KKTC’nin haberleşmesini engellemek için Dünya Posta Birliği’nden KKTC pullarının tanınmamasını dahi istemişlerdir. Kaldı ki KKTC pullarının tümünden geçersiz sayılması için baskılar hâlen sürmektedir. Bu yüzden ulaşım ve haberleşme sistemleri, sadece Türkiye üzerinden yapılmaktadır.

Ayrıca Rumlar tarafından KKTC gençlerinin uluslararası alanda spor yapmaları ve spor kuruluşlarının uluslararası federasyonlara üye olmaları da önlenmiştir.⁴³ Bunun dışında Kıbrıslı Rumların yaptığı engellemeler sırası ile şu şekilde ifade etmek mümkündür:

1. KKTC'ye yatırım yapacak veya kredi verecek kuruluşlar engellenmektedir.
2. Kuzey Kıbrıs'ta açılan uluslararası ihalelere yabancı firmaların katılması bir şekilde önlenmektedir.
3. Türk halkına yapılan yabancı yardımlara ya el konulmakta ya da yardım edilmesi engellenmektedir.
4. İlgili dönem zarfında KKTC'den alış-veriş yasaklanmakta, kendi vatandaşları dahi olsa alış-veriş yapanlar tutuklanıp cezalandırılmakta, aldıkları mallar imha edilmektedir. Sadece 1985-1998 döneminde iki binden fazla Rum, Türklerden mal aldığı için yaklaşık 100 bin KL⁴⁴ cezaya çarptırılmıştır.
5. Dört bir yanda KKTC aleyhine kötüleyici bir kampanya sürdürülmektedir.

Bundan da anlaşılmaktadır ki, Yunanistan'ın ve Kıbrıslı Rumların nazarında *ambargo*, Kıbrıslı Türkleri yıpratmak için bir '*sembol*' (Tülümen, 1998:194), hatta bir *siyasal ritüel* hâline gelmiştir. U'Thant'ın da ifade ettiği gibi *kuşatmaya* eşdeğer olan bu ambargo, Kıbrıs Hükümeti'nin askerî harekât yerine, "*ekonomik baskıyla*" (Gibbons, 1997:278), potansiyel bir çözümü zorlama arayışı içinde olduğunu göstermiştir. Fakat Kıbrıslı Türklere göre Kuzey Kıbrıs'a uygulanan ambargolar, bir "*insanlık suçudur*".⁴⁵

Aslında Rum yönetimi, uluslararası ortamda tanınmayan ve iktisadî olarak zayıf ve bağımlı olan KKTC üzerindeki siyasî ve ekonomik ambargoların devamını sağlayarak, Kıbrıslı Türkler arasında siyasî, iktisadî ve toplumsal sorunlara yol açmaya çalışmaktadır. Buna karşın KKTC yönetimi, Rumların uyguladığı siyasî ve iktisadî ambargoların Kıbrıslı Türkler üzerindeki etkilerini, olabileceği en alt düzeye indirgeme çabası içine girmişlerdir (Tayfur, 2002:48). Özellikle 4 Temmuz 1994 tarihinde ABAD kararları ile KKTC'den ihraç edilen malların *Tercihli Ticaret Sistemi*'nin dışında tutulması, Kıbrıslı Türkleri dünya ticaretinden izole etmiştir (Tamçelik, 1997a:203). Aslında bu karar, hem insanlık, hem de ticarî olarak suç niteliğindedir ("Danish Daily Politician...", 1990:9). Çünkü bu karar, 1972 yılında imzalanan '*Kıbrıs ve AET Katma Protokol*' (The Turkish Republic of Northern Cyprus Asks for Justice, 1998:1) esaslarına aykırıdır. Bu protokole göre adadan yapılacak ihracat, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarını ticaret yönünden birbirlerin tehdit edecek veya sıkıntıya düşürecek mahiyette olmamasına özen gösterileceği ifade edilmiştir.

Bundan da anlaşılıyor ki Rum liderliğinin esas amacı, KKTC'yi dünyadan *soyutlamak* (Emel, 1994:15-16), ekonomik yönden yıkmak, Türk halkının direnme gücünü ve maneviyatını zayıflatarak, mevcut duruma olan

inancı sarsmak ve göç (Dış Basın ve Türkiye, 1994:24, s. 15-16; Emel, 1994:15-16) ederek, KKTC'yi çökertmektir. Bu durumu, özellikle gazeteci Pamos Haralambus çok iyi bir şekilde ifade etmiştir. Haralambus:

“Ekonomik üstünlüğümüzü sadece gizlemedik; aynı zamanda bunu sıkıntı içindeki Kıbrıslı Türklere, belki de en güçlü yem olarak kullandık.

Kıbrıs Rum toplumunun, kendi refahını, baskı altındaki Kıbrıslı Türklerin çözüm arzusunu artırabileceği yönündeki inancı gerçek ve aşikârdı. Hepimiz, Rum ekonomisinin gelişmiş olmasından dolayı, Kıbrıslı Türklerin çözüm isteğini artıracağının farkındaydık. Zaten ‘işgal’ bölgesine karşı ticarî ve ekonomik ambargo uygulanmasında ne kadar çok ısrar ettiğimiz bilinirken, bu alandaki politikamız hasıraltı edilemezdi. Eğer ambargoda ısrar ettiysek, bunun sebebi, Kıbrıslı Türklerin ekonomik sıkıntılarına, siyasî açıdan yatırım yapmış olmamızdı. Eğer Kıbrıslı Türkler, yasadışı ve tanınmamış devletçiklerinde refah içinde yaşasalardı, o zaman da Kıbrıs sorununun çözümünü destekleyeceklerine inanmamız saflık olurdu” (Haralambus, 2003:11).

Bunun üzerine Kıbrıslı Türkler, ambargoların kaldırılması gerektiğini ifade ederek, bu eylemin *insanlık suçu* olduğunu ve bütün dünyadan ambargoların kaldırılması için destek istediklerini belirtmişlerdir (Turkish Cypriots Women..., 1995:2). Ancak Batılı ülkeler, uluslararası hukukun hiçbir normuna dayanmamasına karşın bu ambargolara destek vermişler ve bu eylemi, Kıbrıs Türk halkına karşı 40 yıldır sürdürmüşlerdir.

Aslında ambargolar, Kıbrıslı Rumlar için farklı bir anlam da ifade etmektedir. Buna göre ambargolarla Kıbrıs Türklerini içten çökerterek, kendilerinin istediği türden bir çözüme sevk etmeye, hatta mecbur etmeye çalışmaktır. Aslında Kıbrıslı Rumlar, ambargoları *“Türkleri dize getirmenin... yolu”*⁴⁶ olarak görmüşlerdir. Bunun da temelini 1960 sistemine dayandırmışlardır. Dolayısıyla Kıbrıslı Türklerin oluşturduğu bir slogan olan *“ekonomik ambargoyu”*⁴⁷ hiçbir zaman uygulamadıklarını ifade etmişlerdir. Zira Rumlar, yerinden yurdundan edilen Rum göçmenlerin ve 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti’nin mülkiyet haklarını korumaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir.

Rumlara göre Kıbrıslı Türklerin temel ekonomik sorunları, herhangi bir ambargodan kaynaklanmamaktadır. Kaldı ki oldukça önemli miktarlarda ihracat yapıldığını ve Kıbrıslı Türklerin fert başına aldıkları yardımın Kıbrıslı Rumlardan çok daha fazla olduğunu belirtmişlerdir. Onlara göre Kıbrıslı Türklerin ekonomisindeki sorunun asıl kaynağı, kayıtsız şartsız *“Türkiye’ye*

bağımlı”⁴⁸ olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu sorunların, Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin kurulması ile ortadan kalkacağını ve bu meselenin çözümlenmesi ile tüm ‘Kıbrıslıların’ ve özellikle Kıbrıslı Türklerin hızlı ve verimli bir şekilde yararlanacağını belirtmektedirler.⁴⁹

Hâlbuki Güney ile Kuzey arasındaki ekonomik denge, Kıbrıs Türk halkının potansiyelini kullanabilmesi için bu engellerin kaldırılması ve gerekli koşulların yaratılmasıyla mümkün olacaktır.⁵⁰

SONUÇ

Günümüzde uluslararası ilişkiler alanında gözlenen değişikliklerle *ekonomik diplomasi*,⁵¹ askerî diplomasinin önüne geçmiştir. Bu yüzden askerî güvenlik, yerini *ekonomik güvenliğe* bırakmış ve bu durum, birçok ülkenin dış politikasının temel eksenini oluşturmaktadır. Eşitlikçi ilkenin büyüyen etkisi ile modern toplumlarda insanlar, hukukî bakımdan eşit olsalar dahi, iktisadî olarak eşit değildirler.⁵² Bu yüzden toplumlar arasında *inançsızlık* ve *kötümserlik* duyguları giderek artmaktadır.

Aslından *inançsızlık* ve *kötümserlik* kavramları, birbirini tamamlayan ahlakî çöküş durumlarıdır. Toplamların içine sürüklendiği bu sarmal psiko-sosyal durum, mutlaka ekonomik yaşamla da ilgilidir. İşte bu yansımadan, Kıbrıs'taki iki halk da değişik ölçülerde ve niteliklerde paylarını almışlardır. Örneğin Kıbrıslı Rumlar, Cumhuriyet'in tanınmasının yarattığı avantajları kullanarak, ekonomik yönden oldukça tatmin edici bir yaşam düzeyine ulaşmışlardır. Hatta bu ekonomik bolluk, onları fazlasıyla rahatlığa kavuşturmuştur. Fakat Kıbrıslı Rumlarda bilinçaltında bulunan bu *siyasî kötümserlik*, refah toplumunun sağladığı sağduyunun önüne geçememiştir. Aslında Kıbrıs'taki sosyal çatışma nedenlerinden birinin bu olgu olduğu da söylenebilir. Çünkü sıcak savaşın ürkütücü sıcaklığını ensesinde hisseden adadaki Türk ve Rum toplumları, kendilerini aşırı bir *savurganlığın* ve *tüketiciliğin* içine itmişlerdir. Hiç umulmadık bir anda savaşın patlak verebileceği korkusuyla, ertesi gün bu mutlu dünya yok olacaktı gibi, doyumsuzca bir harcama sarmalına girmişlerdir. Aslında bütün bunlar, toplumların hâlâ yaşadıklarını belirtmek için başvurdukları bir ‘*kendini algılama*’⁵³ yönteminden başka bir şey değildir. Bu yöntemin ruhsal kaynağında yatan eğilim ise korkuların doğuracağı irkilişleri yatıştırma ihtiyacından kaynaklanmaktadır.⁵⁴ Diğer bir yandan bu doyumun onlara kazandıracağı tehlikeli karmaşayı da unutmamak gerekmektedir. Örneğin parayla kendilerini mutlu olacağını sanan bireyler, paranın yaptırım gücü olabileceği ve siyasal bilincin yerini alabileceği bir ahlâksızlığı, topluma dayatabileceğini düşünmektedirler. Bu yüzden birçok sağcı Rum siyasetçi, Kıbrıslı Türklerin

sefilleşmesini seyredip, onların bir gün Rum zenginliğine teslim olacağını sanmışlardır. Aslında bu beklenti, yozlaşmış bir mantığın ürünü olduğu kesindir.

Kaldı ki Kıbrıs'ta kurulmak istenen ekonomik esasa dayalı federal devletin menşei, birbirinden farklı şekilde izah edilmektedir. Bu görüşe binaen devletin kuruluşu, '*iktisadî bir vakıa*'⁵⁵ olarak değerlendirilmektedir. Aslında bu doktrinin tenkide değer taraflar olmasına rağmen, gerçek olan tarafları da yok değildir. Buna göre Kıbrıs'ta kurulacak federal devletin ekonomik yapısı, şu dört unsurun ele alınarak incelenmesini gerektirecektir:

1. Kıbrıs'ta iradî olarak federal bir devletin kurulması, ciddi bir başarı konusu olacaktır. O hâlde Kıbrıs'ta federal devletin *iktisadî bütünlüğü* sağlanamazsa, yaşama şansının olması mümkün değildir. Dolayısıyla bu konu, etraflı bir şekilde incelenmesini gerektirmektedir. Çünkü Kıbrıs'ta siyasal içerikli federal bir devletin kurulması, federasyon ortakları arasında en makul ve en haklı ekonomik kamu düzenini ortaya koyacaktır.

2. Bir iddiaya göre Kıbrıs'ta kurulacak federasyon, büyük bir ekonomik gelişmeye imkân sağlayacaktır. Ancak bunun böyle olabilmesi için federe devletlerin olduğu kadar federasyonun ekonomik düzeninin de saptanması gerekecektir. Çünkü federe devletlerden birinin, diğerince sömürülmesine dayanan bir düzen veya buna dönüşebilen bir yapının olması, federasyon kavramının esasına aykırı düşecektir.

3. Diğer yandan federal yapıda '*ortak ihtiyaçların*' neler olduğunun araştırılıp, bunlar için lüzumlu kaynaklar saptanırken çok dikkatli olunması gerekecektir. Çünkü ortak ihtiyaçların salt biçimde karşılanması, sayıca az olan taraf için haksızlıklar doğurabilecektir. Dolayısıyla her konu, ayrı ayrı ele alınıp incelenmesini gerektirecektir.

4. Kıbrıs'ta kurulacak federal sistem ve yapı, '*sosyolojik*' açıdan da ele alınmalıdır. Çünkü federalizm, hukukî olduğu kadar *sosyo-ekonomik* de bir olgudur.⁵⁶ Bu açıdan bakılırsa federalizmin *sürekli gelişme gösteren dinamizmi* berrak olarak görülebilecektir. Aslında bu görüntü, ekonomik entegrasyonun yansımından başka bir şey değildir.

Aslında bunlarla ilgili süreç, durup dinlenmeden ilerleyen ve süratle değişen rekabet dünyasında, kurulmak istenen federal Kıbrıs'ın kendi mevcudiyetini devam ettirmesinin ilk şartı olarak görülmektedir. Zira GKRY'de üretici güçlerin son otuz yıl içinde şekillenen ekonomik yapıyla beraber modern kapitalizme daha uygun bir biçimde mevzilendiği açıktır. Böylesi bir maddî altyapı, Güney'deki topraklarda kendi pazarı, işçisi ve

burjuvazisi olan ayrı bir ekonomik değerin doğmasına neden olmuştur. Sırf bu yüzden kuzeydeki ekonomik yapıya egemen olan bir kısım Türk ticarî burjuvazisi, henüz güçlü Rum burjuvazisi ile rekabet edecek gücü yoktur. Bu yüzden birçok Türk müteşebbisi, şimdiki statükonun korunmasından yanadırlar. Aslında bu durum, bir başka sosyo-ekonomik olayı da tetikler hale gelmiştir. Bir başka deyişle her toplumlararası görüşmede anlaşma durumuna gelindiği zaman, Rumlar ile yan yana yaşayabilmek için koruyucu tedbirlerin 20-30 yıllık vadeler içinde uygulanması gerektiği vurgulanmıştır. Fakat bunun altında yatan asıl neden, Türk burjuvazisinin Rum burjuvazisi ile rekabet edecek gücünün olmamasıdır. Şayet Kıbrıs'ta federal bir yapı oluşturulursa, eskiden olduğu gibi Türkler arasındaki ticarî burjuvazinin, üçüncü ülkelerden ithal ettiği tüketim mallarını, kuzeydeki ekonomik yapıya fahiş fiyatta satması mümkün olmayacaktır. Kaldı ki bu kesimin, Rum sermayedar karşısında mücadele edecek ekonomik kaynak ve gücü de bulunmamaktadır.

Zaman içinde bu durum, güneydeki ekonomik politikalar daha *bağımsız*, kuzeydekinde ise daha *bağımlı* olmasına neden olabilecektir. Çünkü güneydeki egemen güçler, Kıbrıs pazarının tümüne sahip olarak Yunan ekonomisi ile entegre olmayı düşleyebileceklerdir. İşin ilginç tarafı bu düşüncüyü, AB'nin Gümrük Birliği süreciyle desteklenmek istenmiştir.

Oysa kuzeydeki egemen güçler, güneydeki ekonomik enstrümanlarla entegre olmak istememektedirler. Bu yüzden Türkiye ekonomisine entegre olmayı daha uygun görmektedirler. Böylece var olan durum uzadığı takdirde, Rum sermayesi karşısında rekabet gücü artacağı düşünülmektedir.⁵⁷ Çünkü gün geçtikçe, Kıbrıslı Türklerin sermaye birikimi artacak ve buna bağlı olarak ekonomik dinamikleri güçlenecektir.

Sonuç olarak denilebilir ki Kıbrıs'ta kurulması düşünülen federal devlet, kurucu mantığının aksine, *ekonomik* ve *sosyal ihtiyaçlarına* ters düşen bir politika izlemesine gerek yoktur. Gerçi bazı yorumcular, Kıbrıs'taki çözümün belirlenmesinde ekonominin kesinlikle ilk plana alınmasına ve stratejik düşüncelerin gittikçe önemsizleştiğine inanmaktaysalar da bu görüş, pek doğru bir görüş olmadığı da açıktır.

SONNOTLAR

¹ Bu kombinasyon için bkz... Kindleberger, 1990:36-42.

² Daha geniş bilgi için bkz... Tamçelik, 2010:149-191.

³ Bu konu için bkz... 3 Aralık 1894 tarihli yerel "Zaman" gazetesinde yayınlanan bir makalede, ticarî faaliyetlerin çoğunlukla Hristiyanların denetiminde olduğu, bu nedenle Müslümanların ekonomik bakımdan geri kaldıkları belirtiliyordu. Ticarî alandaki geri kalmışlığın, Müslüman toplumun eğitim ve tarımsal üretimde atılım yapmasına engel olduğu, bunu gidermek için de

zengin Müslümanların birleşerek ticarî bir şirket kurmaları gerektiği savunuluyordu. Aktaran: Saraçoğlu, 1977:62-64.

- ⁴ Daha geniş bilgi için bkz... Tamçelik, 2008:889-880; Tamçelik, 2012:211-236.
- ⁵ UN Secretary General's Report, S/5950 10 September 1964 to Security Council; The Cyprus Question A Concise Briefing Note, 1992:18.
- ⁶ Averoff-Zorlu görüşmesi: Londra'da 12 Şubat 1959 tarihinde yapılan toplantının kayıtlarının 4. sayfasındaki tamamlanmış son paragrafa bakınız.
- ⁷ "Conference on Cyprus, Documents Signed and Initialed at Lancaster House on February 19, 1959 (H.M. Majesty's Stationary Office, Cmnd. 679) / 11 Şubat 1959 Tarihinde Zürih'te İmzalanan Zürih Anlaşması", KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: Zürih Anlaşması Tutanakları, Tarih: 11 Şubat 1959.
- ⁸ Daha geniş bilgi için bkz... Tamçelik, 2008:886-887.
- ⁹ UN Secretary General's Report, S/5950 10 September 1964 to Security Council.
- ¹⁰ "Amacımız Türkleri Kovmaktır", Mahi Gazetesi, 23 Ağustos 1990, No:2804, s. 8; "Rum Basın Bülteni", TAK Arşivi, 23 Ağustos 1990, s. 2.
- ¹¹ Kıbrıs Rum yönetiminde işsizlik oranı yaklaşık olarak %1.8'dir (1991). Bunun için bkz... Commission Opinion..., 1994:57; "Commission Opinion...", 1994:57; The Challenge Enlargement..., 1993:35.
- ¹² 24 Ekim 1994 tarihinde Prof. Dr. Tuğrul Arat ile yapılan mülakat.
- ¹³ http://www.cyprus.gov.cy/portal/portal.nsf/citizen_en?OpenForm&access=0&SectionId=citizen&CategoryId=none&SelectionId=home&print=0&lang=en, Erişim Tarihi: 31.10.2012.
- ¹⁴ http://www.cyprus.gov.cy/portal/portal.nsf/citizen_en?OpenForm&access=0&SectionId=citizen&CategoryId=none&SelectionId=home&print=0&lang=en, Erişim Tarihi: 31.10.2012.
- ¹⁵ http://www.cyprus.gov.cy/portal/portal.nsf/citizen_en?OpenForm&access=0&SectionId=citizen&CategoryId=none&SelectionId=home&print=0&lang=en, Erişim Tarihi: 31.10.2012.
- ¹⁶ "Dünya Bankası Rumlara Kredileri Durdurdu", Fileleftheros Gazetesi, 30 Eylül 1992, No:9551, s. 7; "Rum Basın Bülteni", TAK Arşivi, 30 Eylül 1992, s. 7.
- ¹⁷ "TV'deki Açık Oturum", Simerini Gazetesi, 23 Aralık 1990, No:4558, s. 2; "Rum Basını Özetleri", TAK Arşivi, 23 Aralık 1990, s. 2; "Rum Liderlerinin Demeçleri...", 1994:2.
- ¹⁸ http://www.cyprus.gov.cy/portal/portal.nsf/citizen_en?OpenForm&access=0&SectionId=citizen&CategoryId=none&SelectionId=home&print=0&lang=en, Erişim Tarihi: 31.10.2012.
- ¹⁹ http://www.cyprus.gov.cy/portal/portal.nsf/citizen_en?OpenForm&access=0&SectionId=citizen&CategoryId=none&SelectionId=home&print=0&lang=en, Erişim Tarihi: 31.10.2012.
- ²⁰ http://www.cyprus.gov.cy/portal/portal.nsf/citizen_en?OpenForm&access=0&SectionId=citizen&CategoryId=none&SelectionId=home&print=0&lang=en, Erişim Tarihi: 31.10.2012.
- ²¹ http://www.cyprus.gov.cy/portal/portal.nsf/citizen_en?OpenForm&access=0&SectionId=citizen&CategoryId=none&SelectionId=home&print=0&lang=en, Erişim Tarihi: 31.10.2012.
- ²² http://www.cyprus.gov.cy/portal/portal.nsf/citizen_en?OpenForm&access=0&SectionId=citizen&CategoryId=none&SelectionId=home&print=0&lang=en, Erişim Tarihi: 31.10.2012.
- ²³ http://www.cyprus.gov.cy/portal/portal.nsf/citizen_en?OpenForm&access=0&SectionId=citizen&CategoryId=none&SelectionId=home&print=0&lang=en, Erişim Tarihi: 31.10.2012.
- ²⁴ http://www.cyprus.gov.cy/portal/portal.nsf/citizen_en?OpenForm&access=0&SectionId=citizen&CategoryId=none&SelectionId=home&print=0&lang=en, Erişim Tarihi: 31.10.2012.
- ²⁵ http://www.cyprus.gov.cy/portal/portal.nsf/citizen_en?OpenForm&access=0&SectionId=citizen&CategoryId=none&SelectionId=home&print=0&lang=en, Erişim Tarihi: 31.10.2012.
- ²⁶ http://www.cyprus.gov.cy/portal/portal.nsf/citizen_en?OpenForm&access=0&SectionId=citizen&CategoryId=none&SelectionId=home&print=0&lang=en, Erişim Tarihi: 31.10.2012.
- ²⁷ İngiltere'den %10.8, İtalya'dan %8.8, Yunanistan'dan %8.6, Almanya'dan %7 ve Fransa'dan %4.4 oranında ithalat yapılmaktadır.

- ²⁸http://www.cyprus.gov.cy/portal/portal.nsf/citizen_en?OpenForm&access=0&SectionId=citizen&CategoryId=none&SelectionId=home&print=0&lang=en, Erişim Tarihi: 31.10.2012.
- ²⁹http://www.cyprus.gov.cy/portal/portal.nsf/citizen_en?OpenForm&access=0&SectionId=citizen&CategoryId=none&SelectionId=home&print=0&lang=en, Erişim Tarihi: 31.10.2012.
- ³⁰http://www.cyprus.gov.cy/portal/portal.nsf/citizen_en?OpenForm&access=0&SectionId=citizen&CategoryId=none&SelectionId=home&print=0&lang=en, Erişim Tarihi: 31.10.2012.
- ³¹http://www.cyprus.gov.cy/portal/portal.nsf/citizen_en?OpenForm&access=0&SectionId=citizen&CategoryId=none&SelectionId=home&print=0&lang=en, Erişim Tarihi: 31.10.2012.
- ³²http://www.cyprus.gov.cy/portal/portal.nsf/citizen_en?OpenForm&access=0&SectionId=citizen&CategoryId=none&SelectionId=home&print=0&lang=en, Erişim Tarihi: 31.10.2012.
- ³³http://www.cyprus.gov.cy/portal/portal.nsf/citizen_en?OpenForm&access=0&SectionId=citizen&CategoryId=none&SelectionId=home&print=0&lang=en, Erişim Tarihi: 31.10.2012.
- ³⁴“Rum İşadamları Yatırım Furyasında”, Hürriyet Gazetesi, 10 Aralık 1992, No:85541, s. 17.
- ³⁵“Rum İşadamları Yatırım Furyasında”, Hürriyet Gazetesi, 10 Aralık 1992, No:85541, s. 17.
- ³⁶<http://www.trncinfo.com/index.asp?page=345>, Erişim Tarihi: 31.10.2012.
- ³⁷“İngiliz Adaleti - 3”, Kıbrıs Gazetesi, 7 Temmuz 1992, No:458, s. 4.
- ³⁸“İngiliz Adaleti - 3”, Kıbrıs Gazetesi, 7 Temmuz 1992, No:458, s. 4.
- ³⁹“Küstah Rumlar”, Akşam Gazetesi, 6 Mayıs 1998, No:72215, s. 17.
- ⁴⁰“Küstah Rumlar”, Akşam Gazetesi, 6 Mayıs 1998, No:72215, s. 17.
- ⁴¹“Küstah Rumlar”, Akşam Gazetesi, 6 Mayıs 1998, No:72215, s. 17.
- ⁴²GKRY, Kıbrıs'ın kuzeyinde yer alan Mağusa limanını yasa dışı ilân etmiştir. Yabancı gemi kaptanları, bu limanları kullandığı için ciddi bir şekilde para cezasına çarptırmaktadırlar. Bunun için bkz... Necatigil, 1982:66, 109-114; Necatigil, 1998:180.
- ⁴³“Türk Tarafının Görüşlerini İçeren Belgenin İçeriği”, Kıbrıs Gazetesi, 18 Haziran 1993, No:854, s. 14.
- ⁴⁴<http://www.trncinfo.com/index.asp?page=345>, Erişim Tarihi: 31.10.2012.
- ⁴⁵Türkiye'nin Lefkoşa eski Büyükelçisi İnal Batu'yla 6 Ekim 1999 tarihinde yapılan mülakattan alınmıştır.
- ⁴⁶“KKTC'ye Ambargo”, Fileleftheros Gazetesi, 3 Eylül 1994, No:4243, s. 11; “Rum Basın Bülteni”, TAK Arşivi, 1 Eylül 1994, s. 11; “Kıbrıslı Türklere Ambargo Uygulanıyor”, Panorama Gazetesi, 28 Temmuz 1988, No:7895, s. 1; “Rum Basın Bülteni”, TAK Arşivi, 28 Temmuz 1988, s. 1; “Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides-2”, 1994:2; “KKTC'ye Ambargo”, Fileleftheros Gazetesi, 3 Eylül 1994, No:4243, s. 11; “Rum Basın Bülteni”, TAK Arşivi, 1 Eylül 1994, s. 11.
- ⁴⁷Bununla ilgili olarak Lukis Lukaides “*Ben ambargo kelimesinin kullanılmasını doğru bulmuyorum. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin haklarını kullanması, ambargo olarak nitelendirilmemelidir*” şeklinde yorumlamaktadır. Bunun için bkz... “Lukaides: GYÖ Avrupa Mahkemesi Kararına Uygun Bir Şekle Sokulmalıdır”, Simerini Gazetesi, 17 Temmuz 1994, No:8556, s. 1; “Güven Yaratıcı Önlemler ve Avrupa Mahkemesi Kararı”, Simerini Gazetesi, 17 Temmuz 1994, No:4197, s. 4; “Rum Basın Bülteni”, TAK Arşivi, 17 Temmuz 1994, s. 4.
- ⁴⁸Deliceirmak, 1997:17; “RİK [Rum Radyosunun] Türkçe Programında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Lideri Yorgo Vasiliu ile Yapılan Mülakatla İlgili Rum Enformasyon Dairesi'nin 21 Şubat 1990 Tarihli Basın Bülteni”, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: Rum Basını, Tarih: 1990.
- ⁴⁹Deliceirmak, 1997:17; “RİK [Rum Radyosunun] Türkçe Programında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Lideri Yorgo Vasiliu ile Yapılan Mülakatla İlgili Rum Enformasyon Dairesi'nin 21 Şubat 1990 Tarihli Basın Bülteni”, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dosya: Rum Basını, Tarih: 1990.

- ⁵⁰ CTP Genel Başkanı Mehmet Ali Talat 21 Ekim 2001 Tarihli 18. CTP Olağan Kurultayındaki Parti Bildirisi.
- ⁵¹ Ekonomik diplomasi için bkz... Morse, 1976:184; Tuncer, 1995:98.
- ⁵² İnsanların ekonomik eşitliği ile ilgili teoriler için bkz... Beneton, 1995:94.
- ⁵³ Bununla ilgili olarak bkz... İnatçı, 1995:78.
- ⁵⁴ Daha fazla bilgi için bkz... İnatçı, 1995.
- ⁵⁵ Bu görüş için bkz... Okandan, 1945:59.
- ⁵⁶ Federasyonun sosyo-ekonomik olduğuna dair görüşler için bkz... Lazure, 1971:38.
- ⁵⁷ Bu konuya işaret eden Nazım Beratlı'nın eserine bkz... Beratlı, 1991:87.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri:

DELİCEİRMAK, Orbay. (1997), Toprak Konusu ve Rum Tutarsızlıkları 1964-1996, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi-Yayınlanmamış Özel Rapor, Lefkoşa.

KTC CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ. (11 Şubat 1959), "Conference on Cyprus, Documents Signed and Initialled at Lancaster House on February 19, 1959 (H.M. Majesty's Stationary Office, Cmnd. 679) / 11 Şubat 1959 Tarihinde Zürih'te İmzalanan Zürih Anlaşması", Dosya: Zürih Anlaşması Tutanakları.

KKTC CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ. (1990), "RİK [Rum Radyosunun] Türkçe Programında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Lideri Yorgo Vasiliu ile Yapılan Mülakatla İlgili Rum Enformasyon Dairesi'nin 21 Şubat 1990 Tarihli Basın Bülteni", Dosya: Rum Basını.

KKTC CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ. (1994), "Rum Liderlerinin Demeçleri Klerides-2 (1978-1993)", Dosya: Rum Liderinin Demeçleri.

KKTC DIŞİŞLERİ VE SAVUNMA BAKANLIĞI ARŞİVİ. (1994), "Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership", Dosya: AB Komisyon Raporları.

"Rum Basın Bülteni", Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, 1 Eylül 1994, s. 11.

"Rum Basın Bülteni", Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, 17 Temmuz 1994, s. 4.

"Rum Basın Bülteni", Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, 23 Ağustos 1990, s. 2.

"Rum Basın Bülteni", Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, 28 Temmuz 1988, s. 1.

“Rum Basın Bülteni”, Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, 30 Eylül 1992, s. 7.
“Rum Basını Özetleri”, Türk Ajansı Kıbrıs (TAK) Arşivi, 23 Aralık 1990, s. 2.
UN Secretary General's Report, S/5950 10 September 1964 to Security Council.

2. İnceleme ve Araştırma Eserleri:

- AKKURT, Aydın. (1997), Raif Denктаş Toplu Eserleri-1, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- ALASYA, Halil Fikret. (1983), “Kıbrıs Türk Barış Harekâtı”, VIII. Türk Tarih Kongresinde Sunulan Bildiriler, C. III., TTK Yayınları, Ankara, ss. 2043-2068.
- BENETON, Philippe. (1995), Toplumsal Sınıflar, (Çev.) Hüsnu Dilli, İletişim Yayınları, Presses Universitaires De France.
- BERATLI, Nazım. (1991), Kıbrıs'ta Ulusal Sorun, Lefkoşa.
- BİLGE, N. (1966), Hukuk Başlangıcı Dersleri, 5. Baskı, Ankara.
- BİRİNCİ, Ergin M. (1998), M. Necati Özkan (1899-1970), C. II., Necati Özkan Vakfı Yayınları, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Bosna Hersek ve Kıbrıs (1995), Kıbrıs Türk Kadınlar Birliği Yayınları, Lefkoşa.
- BRAUDEL, Fernand. (1989), Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, C. I., (Çev.) Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, Brussels, 1994.
- CTP Genel Başkanı Mehmet Ali Talat 21 Ekim 2001 Tarihli 18. CTP Olağan Kurultayındaki Parti Bildirisi.
- “Danish Daily Politician: TRNC Has Been Done an International Injustice”, Kıbrıs Mektubu, III (1990) 4, s. 9.
- “Debt-Deflation Theory of Great Depressions”, Econometrica, I (2004) 4, ss. 337-338.
- DENKER, M. Sami. (2001), Kıbrıs Sorunu – Bir Millet ve Devletin Yaşama Hakkı, Türk Metal Sendikası Araştırma Bürosu Yayınları, Ankara.

- DENKTAŞ, Rauf Raif. (1998), Rauf Raif Denktaş'ın Hatıraları 1971-1972: Arşiv Belgeleri ve Notlarla O Günler, 8. Cilt, Boğaziçi Yayınları, Bayrak Matbaası, İstanbul.
- DRAKOS, G. E. (1986), "Economic Policy in Theory and Greek Practice", Greece and The EEC, (Ed.) G.N. Yannopoulos, Macmillan, Athens, ss. 79-95.
- EMEL, Abu. "Turkish Republic of Northern Cyprus", Nawa-ı-Waqt, 2 February 1994, No: 8689, ss. 15-16.
- ERTEGUN, Necati Münir. (1984), "Tarihî Perspektif İçerisinde Kıbrıs Sorunu" (ayrı basım), Basında Dış Politika ve Dış Politika Basımı, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, Girne.
- GIBBONS, Harry Scott. (1997), The Genocide Files, Charles Bravos Publishers, London.
- GÖNLÜBOL, Mehmet. (1993), Uluslararası Politika İlkeler – Kavramlar – Kurumlar, 4. Baskı, Attila Kitabevi, Ankara.
- HERACLIDES, Alexis. (2002), Yunanistan ve Doğudan Gelen Tehlike Türkiye Türk-Yunan İlişkilerimde Çıkmazlar ve Çözüm Yolları, (Çev.) Mihalis Vasilyadis ve Herkül Millas, İletişim Yayınları, İstanbul.
- İNATÇI, Ümit. (1995), Kıbrıs Sorunu Üzerine: Aldatıcı Sorunlar İkilemi Ya Da Bir Çözumsuzlüğün Anatomisi, Galeri Kültür Yayınları, İstanbul.
- İSMAİL, Sabahattin. (1998), Kıbrıs Üzerine Bildiriler, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP) Yayınları, Lefkoşa.
- İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920-1973, C. 2 (1939-1960), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 1993.
- JENNESS, Diamond. (1962), The Economics of Cyprus: A Survey to 1914, McGill University Press, Montreal.
- KINDLEBERGER, Charles P. (1990), Historical Economics: Art or Science?, University of California Press, Berkeley.
- LAGAKOS, E., PAPULYAS, G., CUNİS, Y. ve THEODOROPULOS, V. (1997), Dış Politikayla İlgili Düşünceler ve Arayışlar, (Çev.) KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, Lefkoşa.

- LAZURE, C. (1971), *Le Fédéralisme vu a la Lumière de la Théorie Sociologique du Fonctionnalisme, Fédéralisme et Nations*, Les Presses de l'université du Québec.
- MORSE, Edward L. (1976), *Modernization and The Transformation of International Relations*, The Free Press, New York.
- NECATIGIL, Zaim M. (1982), *The Cyprus Conflict: A Lawyer's View*, 2nd. Edition, Nicosia.
- (1998), *The Cyprus Question and The Turkish Position in International Law*, Revised 2. Edition, Biddles Ltd Guildford and King's Lynn, Oxford University Press, London.
- OKANDAN, R. G. (1945), *Devletin Menşei*, İstanbul.
- PADELFORD, N. J. and LINCOLN, G. A. (1962), *The Dynamics of International Politics*, New York.
- PATRICK, Richard A. (1976), *Political Geography and The Cyprus Conflict: 1963-1971*, Department of Geography Publication Series No: 4, University Waterloo, Ontario-Canada.
- RADFORD, Michael. (2003), "The Railways of Cyprus", The Laiki Group Cultural Centre, Nicosia.
- REPUBLIC OF CYPRUS. (1994), *Statistical Abstract 1992*, Printing Office of The Republic of Cyprus, Nicosia.
- ROSSİDOU. M. ve IASONOS. T., "İlk Attila Etek Giyyordu", *Diefnis Sosyalismos*, (Temmuz-Ağustos 1991) 2, ss. 1-8.
- SARAÇOĞLU, Erdoğan. "Kıbrıs Türk Gazeteleri: Zaman", *Kaynak Dergisi*, (Mart 1977) 2, ss. 62-64.
- STROSS, Ronald. (1945), *Orientations*, Nicholson Watson, London.
- TALAT, Mehmet Ali. "Ekonomik Gelişmemiz ve Güvenliğimiz", *Kıbrıs Mektubu*, X (Temmuz 1997) 4, ss. 8-13.
- TAMÇELİK, Soyalp. "İktisat Tarihi Perspektifinden Hareketle XIX. Yüzyıl Kıbrıs'ında Ekonomik Yapı ve Üretim-Tüketim İlişkileri", VII. Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 4-6 Kasım 2009, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları, Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımevi, Gazimağusa, ss. 149-191.
- (1997), "Kıbrıs Meselesi ile İlgili Tespitler ve Öneriler", *Bilge Dergisi*, 17, ss. 12-17.

- (2012), “Kıbrıs’ta İç Göç Hareketleri ve Olası Bir Anlaşmada Etkileri”, Bilig Dergisi, 63, ss. 211-236.
- (1997), Avrupa Birliği - Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Münasebetlerinin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ne İktisadî, Siyasî ve Hukukî Tesirleri, Nil Yayınları.
- (2008), Kıbrıs Meselesinin Çözüm Plânları (BM’nin 789 Sayılı Kararına Göre), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- (2009), Kıbrıs’ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Yayınları, Ankara.
- TAYFUR, M. Fatih. (2002), “Akdeniz’de Bir Adanın Kalın Uçlu Bir Kalemle Yazılmış Hikâyesi: ‘Kıbrıs’”, Akdeniz’de Bir Ada KKTC’nin Varoluş Öyküsü, (Ed.) Oktar Türel, İmge Kitapevi, Ankara, ss. 41-51.
- TC BAŞBAKANLIK BASIN – YAYIN VE ENFORMASYON GENEL MÜDÜRLÜĞÜ. (4 Şubat 1994), Dış Basın ve Türkiye, No:24, ss. 15-16.
- THE BRITISH PARLIAMENTARY GROUP OF THE FRIENDS OF NORTHERN CYPRUS. (1992), The Cyprus Question A Concise Briefing Note, London.
- The Challenge Enlargement Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, Bulletin of The European Communities Supplement 5/93, Luxembourg, 1993.
- THE U.S. GENERAL ACCOUNTING OFFICE. (1981), U.S. Assistance to Cyprus, Report to The Subcommittee on Europe and The Middle East House Committee on Foreign Affairs, Washington D.C.
- TRNC MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS AND DEFENCE PUBLIC RELATIONS DEPARTMENT. (1998), The Turkish Republic of Northern Cyprus Asks for Justice, Lefkoşa.
- TRNC PUBLIC RELATIONS DEPARTMENT. (1995), Turkish Cypriots Women Seek Solidarity from World Women Against Greek and Greek Cypriots Oppressions and Embargoes, Nicosia.
- TUNCER, Hüner. (1995), Eski ve Yeni Diplomasi, Ümit Yayınları, Ankara.
- TÜLÜMEN, Turgut. (1998), Hayat Boyu Kıbrıs-Hatıra, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

- Varoluş Yolumuz, CTP Yayınları, 2. Baskı, İleri Matbaacılık Yenidüzen Ltd., 2001.
- VURAL, Yücel. (1996), Kıbrıs'ta Etnik İlişkilerin Gelişim ve Siyasal Sisteme Etkileri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- WARD, W. (1963), Greek Regional Development, Centre of Economic Planning and Research (KEPE), Athens.
- YANNOPOULOS, G.N. (1991), Greece and EC Regional Policies, University of Reading Discussion Papers in European and International Social Science Research No: 43, Brussels.
- YANNOPOULOS, G.N. (1986), "Integration and Convergence: Lessons from Greece's Experience in The European Economic Community", Greece and The EEC, G.N. Yannopoulos (ed.), Macmillan, Athens, ss. 119-127.
- YEŞİLADA, Ekrem (1994). Kıbrıs'ta Turizm, Grafik Sanatlar Matbaacılık ve Ambalaj Sanayi AŞ., İstanbul.

3. Gazeteler:

- "Amacımız Türkleri Kovmaktır", Mahi Gazetesi, 23 Ağustos 1990, No:2804, s. 8.
- DENKTAŞ, Raif. "Dış Yardımın Olumsuz Etkileri", Söz Gazetesi, 14 Mart 1984, No:306, s. 7.
- DOĞRU, Necati. "Kıbrıs'ı Kim Üleşimci Yaptı?", Sabah Gazetesi, 18 Nisan 1998, No:63325, s. 17.
- "Yazık Ettiğimiz Kıbrıs", Sabah Gazetesi, 30 Temmuz 2000, No:87554, s. 9.
- "Dünya Bankası Rumlara Kredileri Durdurdu", Fileleftheros Gazetesi, 30 Eylül 1992, No:9551, s. 7.
- "Güven Yaratıcı Önlemler ve Avrupa Mahkemesi Kararı", Simerini Gazetesi, 17 Temmuz 1994, No:4197, s. 4.
- HARALAMBUS, Pamos. "Eponomis", Alithia Gazetesi, 8 Ocak 2003, No:2003, s. 11.

“İngiliz Adaleti - 3”, Kıbrıs Gazetesi, 7 Temmuz 1992, No:458, s. 4.

“Kıbrıslı Türklere Ambargo Uygulanıyor”, Panorama Gazetesi, 28 Temmuz 1988, No:7895, s. 1.

“KKTC’ye Ambargo”, Fileleftheros Gazetesi, 3 Eylül 1994, No:4243, s. 11.

“Küstah Rumlar”, Akşam Gazetesi, 6 Mayıs 1998, No:72215, s. 17.

“Lukaides: GYÖ Avrupa Mahkemesi Kararına Uygun Bir Şekle Sokulmalıdır”, Simerini Gazetesi, 17 Temmuz 1994, No:8556, s. 1.

“Rum İşadamları Yatırım Furyasında”, Hürriyet Gazetesi, 10 Aralık 1992, No:85541, s. 17.

“Türk Tarafının Görüşlerini İçeren Belgenin İçeriği”, Kıbrıs Gazetesi, 18 Haziran 1993, No:854, s. 14.

“TV’deki Açık Oturum”, Simerini Gazetesi, 23 Aralık 1990, No:4558, s. 2.

4. Mülakatlar:

24 Ekim 1994 tarihinde Prof. Dr. Tuğrul Arat ile yapılan mülakat.

6 Ekim 1999 tarihinde Türkiye’nin Lefkoşa eski Büyükelçisi İnal Batu ile yapılan mülakat.

5. İnternet:

http://www.cyprus.gov.cy/portal/portal.nsf/citizen_en?OpenForm&access=0&SectionId=citizen&CategoryId=none&SelectionId=home&print=0&lang=en, Erişim Tarihi: 31.10.2012.

<http://www.trncinfo.com/index.asp?page=345>, Erişim Tarihi: 31.10.2012.